

**KONVENSİYONEL BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANSIN
BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ**

Mehmet Akif DEDE

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM

2019

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KONVENSİYONEL BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANSIN
BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ

Mehmet Akif DEDE

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. DURMUŞ ÇAĞRI YILDIRIM

TEKİRDAĞ-2019
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

... / ... / 2019

Mehmet Akif DEDE

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Akif DEDE tarafından hazırlanan “KONVENSİYONEL BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANSIN BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca ..... günü saat .....’da yapılmış olup, tezin ..... OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../2019

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdür

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim sürecinde değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM'a teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Mehmet Akif DEDE

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : İktisat Ana Bilim Dalı
Tez /Proje : Konvensiyonel Bankacılık Sisteminde Performansın
Başlığı Belirleyicilerine İlişkin Bir Analiz
Tez/ProjeYazarı : Mehmet Akif DEDE
Tez/Proje : Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM
Danışmanı
Tez/Proje Türü, Yılı: Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Sayısı : 60

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat (ticari) bankaların performansını (karlılığını) etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak Türkiye’de 2019 yılı itibariyle faaliyet gösteren 32 ticari bankadan 2005-2018 dönemi verilerine ulaşılan 23 ticari banka araştırma kapsamına alınmıştır.

Sonuç olarak aktif karlılığın bağımlı değişken olduğu model için kazançlar, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülöklere oranından pozitif olarak etkilenirken, likit aktiflerin toplam aktiflere oranından ve banka yaşından negatif olarak etkilenmektedir. Sermaye yeterliliği likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülöklere ve toplam aktiflere oranından pozitif olarak etkilenmektedir. Aktif kalitesi ise yönetim kalitesi, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülöklere oranından negatif şekilde etkilenirken, likit aktiflerin toplam aktiflere oranından, kur riskinden ve banka yaşı değişkenlerinden pozitif olarak etkilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konvensiyonel Bankalar, Banka Performansı, Türkiye ekonomisi.

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department : Department of Economics
Title : An Analysis of the Determinants of Performance in the
Conventional Banking System
Author : Mehmet Akif Dede
Adviser : Assoc. Prof. Durmuş Çağrı Yıldırım
Type of : Master , 2019
Thesis/Project, Year
Total Number of : 60
Pages

This study aims to deposits operating in Turkey (commercial) banks' performance (profitability) is to determine the factors affecting. For this purpose as operating in Turkey as of 2019, 32 commercial banks to the data from the 2005-2018 period reached 23 commercial banks were taken to the research scope.

As a result, the earnings for the model, in which asset profitability is a dependent variable, are positively affected by the ratio of liquid assets to short-term liabilities, while it is negatively affected by the ratio of liquid assets to total assets and bank age. Capital adequacy is positively affected by the ratio of liquid assets to short-term liabilities and total assets. Asset quality is negatively affected by the ratio of liquid assets to short-term liabilities, while the asset quality is positively affected by the ratio of liquid assets to total assets, exchange rate risk and bank age.

Key Words: Conventional Banks, Bank Performance, Turkey's economy.

KONVENSİYONEL BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANSIN BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	.vii
ŞEKİLLER	.vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BANKACILIĞIN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

1. BANKACILIKLA İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE.....	3
1.1. Finansal Kurumlar	3
1.2. Banka ve Bankacılık Kavramı ve Tanımı	4
1.3. Modern Bankacılığın ve Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci	5
1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci.....	6
1.5. Bankacılığın Temel Fonksiyonları	9
1.5.1. Finansal Aracılık.....	10
1.5.2. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek	10
1.5.3. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Desteklemek.....	11
1.5.4. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme	11
1.5.5. Kaydi Para Oluşturma.....	11
1.5.6. Para ve Maliye Politikalarının İşleyişine Yardımcı Olma	12
1.6. Banka Türleri.....	13
1.6.1 Merkez Bankası	13
1.6.2. Ticaret Bankaları.....	14
1.6.3. Kalkınma Bankaları	15
1.6.4. Yatırım Bankaları	16
1.6.5. Ziraat Bankaları	17
1.6.6. Katılım Bankaları.....	18
1.6.7. İnternet Bankacılığı.....	19
1.6.8. Halk Bankacılığı	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK VE BANKACILIĞIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR	21
2.1. Ekonomik Sorunlar.....	21
2.1.1. Yüksek Enflasyon	21
2.1.2. Yüksek Kamu Açıkları	22
2.2. Yapısal Sorunlar	23
2.2.1. Öz Kaynak Yetersizliği.....	23
2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti	24
2.2.3. Teknolojik Gelişmeler	25
2.2.4. Denetim Yetersizliği	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANSI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞIN BELİRLEYEN FAKTÖRLER.	27
3.1. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi	27
3.1.1. Likidite Riski	27
3.1.2. Kredi Riski	28
3.1.3. Operasyonel Risk	29
3.1.4. Faiz Riski	30
3.1.5. Döviz Kuru Riski	30
3.1.6. Piyasa Riski.....	31
3.1.7. Ülke Riski	31
3.1.8. Hükümranlılık Riski.....	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DENETLEYİCİ VE DÜZENLEYİCİ OTORİTELERİ

4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ DÜZENLEYEN VE DENETLEYEN OTORİTELER	33
4.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)	33
4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)	34

4.3. Merkez Bankası 35

4.4. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği 36

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Literatür Taraması 38

5.2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Seti 43

5.3. Panel Veri Analizi 45

5.3.1. Sabit Etkiler Modeli 47

5.3.2. Rassal Etkiler Model 47

5.4. Ampirik Analiz Sonuçları 48

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 52

KAYNAKÇA 55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Finansal Sistem Aracılığı ile Fon Akımı.....	3
--	---

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 5.1: Modele İlişkin Değişkenler.....	44
Tablo 5.2: Çalışma Kapsamında Ele Alınan Bankalar.....	45
Tablo 5.3: CIPS Test Sonuçları.....	48
Tablo 5.4: Hausman Test Sonuçları.....	48
Tablo 5.5: Zaman Etkisi Test Sonuçları.....	49
Tablo 5.6: Değişen Varyans Test Sonuçları.....	49
Tablo 5.7: Birimler Arası Korelasyon.....	50
Tablo 5.8: Otokorelasyon Sonuçları.....	50
Tablo 5.9: EKK Sonuçları.....	50

KISALTMALAR LİSTESİ

ROA	:	Aktif Karlılığı
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
FGFGİ	:	Yönetim Kalitesi
FGELTOPGEL	:	Piyasa Riskine Duyarlılık faiz riski
LİAKVY	:	Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler
LİAKTAK	:	Likit Aktifler/Toplam Aktif
SY	:	Sermaye Yeterliliği
TA	:	Büüklük
TAKRDTOKRD	:	Aktif Kalitesi
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOGETOGİ	:	Kazançlar
YAS	:	Yaşam Süresi
YPAYPP	:	Piyasa Riskine Duyarlılık kur riski

GİRİŞ

Küreselleşme ve ekonomilerdeki hızlı gelişmeler ile fon hareketliliği de giderek artış göstermektedir. Fonların değişimi ve fon miktarları göz önüne alındığında finansal sistem bütün ekonomiler için hayati bir öneme sahiptir. Finansal sistemin önemli parçalarından olan ticari bankalar, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve aracı kurumlar da finansal sisteme bağlı olarak büyüme göstermektedir. Finansal sistem içinde bankacılık sistemi Türkiye’de de önemli bir yere sahip olduğunu bilinmektedir. Türkiye’de bankacılık faaliyetlerinin gelişimine bakıldığında 1980 yılındaki finansal serbestleşme süreci ile birlikte banka sayıları hızla artış göstermiştir. Finansal serbestleşme ile başlayan dünya finans piyasalarının bütünleşmesi ve banka sayısındaki artış sonucunda ortaya çıkan rekabetle bankaların verdiği hizmet çeşitliliği de artmıştır. Verimlilik ve etkinlik açısından da bakıldığında en önemli kurumların başında gelen bankalar, artan tüketim eğilimleri ile işletmeler ve bireyler daha fazla borçlanmış, bu durumda bankalar ile daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bankalar bununla birlikte bankacılık hizmetlerini de genişleterek daha da fonksiyonel bir yapı haline dönüşmüşlerdir. Finans sektöründeki artan rekabet ile bankalar daha yenilikçi olma ve işlem maliyetlerinin düşürerek karlarını artırma konusunda motive olmayı öncelik haline getirmişlerdir. Bankaların performansını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Aynı zamanda bankacılık sektörünün karlılığına olan etkisi ülkeden ülkeye de değişiklik göstermektedir. Teknolojik yenilikler, artan kredi ve mevduat hacmi, bankacılık hizmetlerinden sağlanan gelirler gibi örneklerle bu faktörleri artırmak mümkündür. Bununla birlikte ekonomik sistem içinde bankaların rolü düşünüldüğünde bankaların karlılığını enflasyon, büyüme ve faiz oranları gibi makro ekonomik değişkenlerde etkilemektedir (Samırkaş vd., 2014: 119).

Karlı ve sağlam bir yapıya sahip olan bankacılık sektörü, şoklara karşı dayanıklı olarak finansal sistemde istikrarlı bir yapıya olanak sağlamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde verimli ve istikrarlı bir yapı sağlamak hayati bir önem taşımaktadır. Bankacılık sisteminin gelişimi ile etkin ve verimli şekilde finanse edilen özel ve altyapı projelere imkan sağlanmaktadır. Bu sebeple, banka karlılığını

belirleyen faktörler, akademik çalışmaların yanı sıra finansal piyasalar, banka yönetiminin de ilgisini çekmektedir (Aka, 2019: 22).

Bu kapsamda çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren konvansiyonel bankaların performansını etkileyen içsel faktörlerin belirlenerek, bu faktörlerin banka karlılığı üzerinde nasıl etkileri olduğunu tespit etmektir. Bu bağlamda tezin birinci bölümünde bankacılıkla ilgili teorik çerçeve, ikinci bölümünde Türkiye’de bankacılık ve bankacılığın karşılaştığı sorunlar, üçüncü bölümde bankacılık sektöründe karlılığı belirleyen faktörler, dördüncü bölümde metodoloji ve yöntem, literatür taraması sunularak, son bölümde de analiz sonuçlarına yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞIN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

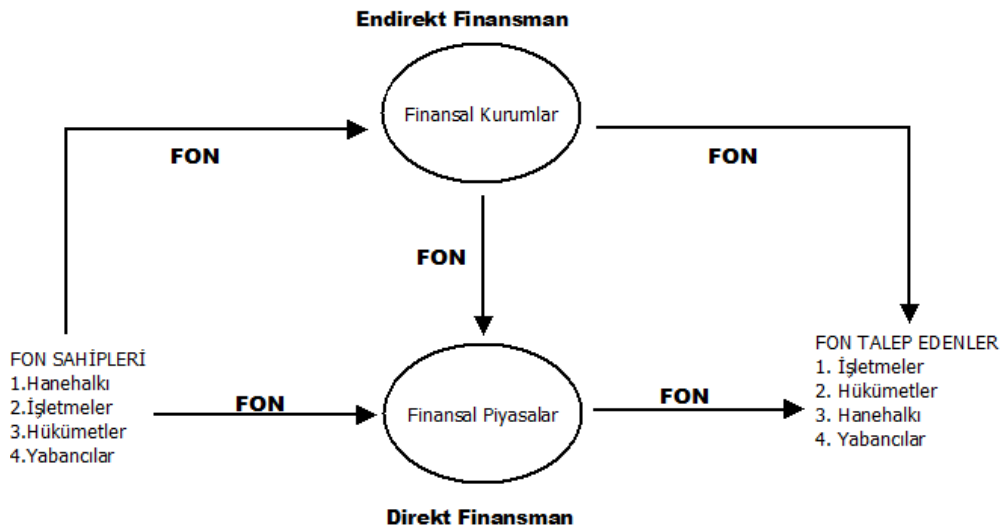
1. BANKACILIKLA İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde bankacılıkla ilgili kavramsal ve teorik çerçevesi sonrasında bankacılığın tarihsel çerçevesi açıklanacaktır.

1.1. Finansal Kurumlar

Finansal işlemlere aracılık eden kuruluşlar finansal kurumlar olarak adlandırılmaktadırlar. Aslında, tam rekabet koşullarını sağlayan finansal piyasalarda herkes menkul kıymetlerle ilgili tüm bilgilere sahip olacağından böyle aracı kurumlara ihtiyaç kalmayacaktı. Ancak gerçekte piyasalar eksik rekabet koşullarına hakimdir. Diğer bir ifade ile piyasada yer alan alıcı ve satıcılar tam bilgiye istedikleri anda ulaşamamaktadırlar. Bu nedenle finansal kurumlar piyasalardaki bu eksikleri gidermek ve piyasalarda bu eksikliklerden kaynaklı problemleri çözmek için aracılık hizmeti sunmaktadırlar. Aracı kuruluşlar açık ve fazla veren birimlerden hangi menkul kıymetleri alıp satacaklarına ilişkin talepleri toplayarak bu talepleri değerlendirerek birimlere yol gösterici olmaktadır. Finansal kuruluşların olmadığı piyasalarda ise işlemlerin bilgi ve işlem maliyeti artacak, aynı zamanda işlemin gerçekleşmesi zorlaşacaktır (Günel, 2007: 75).

Şekil 1: Finansal Sistem Aracılığı ile Fon Akımı

Mishkin, 2000:20.

Finansal sistem ile fon akımını gösteren Şekil 1’de direkt finansmanda, ödünç fon alanlar finansal piyasalarda menkul kıymet satarak ödünç fon verenlerden direkt olarak borçlanmaktadırlar. Ancak tasarruf sahiplerinden yatırımcılara fon aktarılmasında ikinci bir yolda mevcuttur. Fon aktarımındaki ikinci yol, tasarruf edenler ile yatırımcılar arasındaki birinden diğerine fon aktarılmasına aracılık eden finansal kurumları içerdiği için dolaylı finansman olarak adlandırılmaktadır. Burada söz edilen finansal araçlar, tasarruf sahiplerinden fon borçlanıp bu fonları yatırımcılara kredi vererek fon akımına aracılık etmektedirler (Mishkin, 2000: 20-33).

Finansal kurumları, mevduat kurumları ve mevduat kabul etmeyen kurumlar olarak iki gruba ayırabiliriz. Mevduat kurumları, fazla veren birimlerden mevduat kabul ederek açık veren birimlere kredi ve menkul kıymet yoluyla kaynak sağlamaktadır. Ticari bankalar, kredi birlikleri ve tasarruf kuruluşları ise mevduat kurumlarıdır. Mevduat dışı kaynaklardan fon yaratan kuruluşlar ise mevduat kabul etmeyen kurumlar olarak adlandırılmaktadır. Finansman şirketleri, aracı kuruluşlar, yatırım ortaklıkları, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları ise mevduat kabul etmeyen kurumlardır (Günel, 2007: 75).

1.2. Banka ve Bankacılık Kavramı ve Tanımı

Bankacılık sektörü birçok alt sektörlere bölünmüş mali piyasanın en önemli kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Günümüzde bankacılık sektörünün yüklendiği işlevlerle birlikte doğuşundan bugüne hem işlemlerdeki karmaşıklık hem de yönetsel tekniği ile ilgili oldukça önemli farklılıklara uğramıştır. Hemen hemen tüm ülkelerin dillerinde küçük değişiklikler olsa da banka sözcüğü aynı şekilde ifade edilmektedir. İtalyanca “banco” sözcüğünden gelen, sonrasında “banca” olarak da kullanıldığı varsayılmaktadır (Öçal ve Çolak, 1988: 11). Banco sözcüğünün anlamı İtalyancada masa, sıra ve tezgah demektir. İlk bankerlerden olan Lombardiya’lı Yahudiler, pazar yerlerine koydukları birer masa (banco) üzerinde bankacılık işlemlerini gerçekleştirirlerdi. İflas ederek taahhütlerini yerine getiremeyen bazı bankerlerin bancolarını halk parçalardı. Bu nedenle iflas edenlere batı dillerinden banco sözcüğünden gelen “bankrupt” denilmektedir (Parasız, 2005: 101).

Ülke ekonomisinde fon ve arz talebini mali aracılık fonksiyonuyla gerçekleştiren bankalar finansal piyasalarının gelişimine gerek nitelik gerekse de

nicelik açısından dolayı yararlar sağlamaktadır. Bankacılık sektörü böylece istihdam ve milli gelir üzerinde olumlu etkiler yaratırken, diğer taraftan da kıt kaynaklarla ilgili en yüksek katkıyı sağlayacak olan alan ve kesimlerin yönlendirilmesinde de önemli bir konumda yer almaktadır. Bankalar, paranın mübadele aracı olarak kullanılmaya başlamasından önce ticari senetlere ve mal karşılığı kredilere bağlı temel bankacılık faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Ancak ticaretin, sanayinin ve küresel sermaye hareketlerinin gelişmesi ile son zamanlardaki faaliyet yapılarına kavuşmuşlardır (Okay, 2017: 23).

1.3. Modern Bankacılığın ve Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci

Bankacılığın ilk hizmetlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı varsayılmaktadır. M.Ö. 3500 yılında Sümerler tarafından kurulan maket, ilk banka kuruluşu olarak bilinmektedir. Ünlü Hammurabi yasalarında maketin ödünç işlerini nasıl yönetmesi gerektiği, vadesi geldiğinde borcun nasıl alınacağı, borçlunun mallarının hangi yollarla alınacağına da yazılmıştır. Ödünç işlemlerinde ise faizin tahsiline izin verilmekteydi. İhracatta tahıl ve hurmanın ana sermayesinin üçte biri, nakit para da ise beşte biri faiz oranı olarak belirlenmiştir. Yaşanan doğal afetler karşısında üretim yapılamaması durumunda faiz tahakkuk ettirilemeyeceği, borcunda tahsil edilemeyeceği belirtilmiştir. Yapılan ödünce karşılık olarak taşınır her türlü malın rehinine, taşınmaz mal ipotegine ve saygın nitelikteki kişilerin kefaletlerine de yer verilmiştir (Parasız, 2005: 101).

Sonraki yüzyılda, bankacılık hizmetlerinin maketlerin tekelden çıktığı görülmektedir. Bankacılık hizmetlerinde ticaretle uğraşan bazı zengin aileler uzmanlaşmışlardır. Eski Yunan, Eski Mısır ve Roma'da bankacılık hizmetleri ile ilgilenen kurumların var olduğu da bilinmektedir. Belli başlı Yunan maketleri, dinle ilgili mülkiyetten elde edilen gelirlerden ve bağışlardan, devletten ve yurttaşlardan alınan ve faiz verilmeyen depolardan oluşan bir sermaye yapısına sahiptirler. Bu maketler elde edilen kaynaklarını ipotek ve rehin karşılığında ödünç vermede kullanırlardı. Bu sebeple, eski Yunan medeniyetlerinde, ilk bankacılar zengin maketler olmuşlardır (Öçal ve Çolak, 1988: 12).

İstanbul'un fethi ve neden olduğu Rönesans hareketi, sonrasında yeni kıtaların keşfi ile ticaretin okyanuslara üzerinden gelişmesi ve genişlemesi batı ülkelerinde geçerli olan kilise hukuku yerine Roma Hukuku'nun geçerli olmasına zemin hazırlamıştır. Bu sonuçla birlikte faize olan bakış açısı değişmiştir. O zamanki sürece kadar yasal sayılmayan faiz, kabul görmeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte bankacılık faaliyetleri geliştiği görülmektedir (Parasız, 2005: 102).

Günümüz bankacılığının başlangıç tarihi olarak 1157'de Venedik Bankası kurulması kabul edilmektedir. Buna mütakiben 1408'de Genova Bankası kurulmuş ve Avrupa hukukunda faize izin verilmesi ile beraber bankacılık hizmetlerinin önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır. O dönemde özellikle Afrika'daki ham madde kaynaklarının fark edilmesi ve Avrupa ülkelerinin bu kaynakları sömürme arzuları ile uluslararası ticaret de gelişmeye başlamış ve bu durum da bankaları, temel bankacılık hizmetlerinin dışında çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya ve gelişime yöneltmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde sanayi devriminin de etkisiyle giderek artan parasal ilişkilere bağlı olarak hızlı bir gelişim gösteren bankacılık hizmetleri, küreselleşme hareketlerinin yayılmasıyla uluslararası nitelik kazanarak bütün dünya geneline ulaşmıştır (Okay, 2017: 24).

1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci

Türklerin bankacılık faaliyetleri ile tanışması hem örf adet hem de dini gerekçelerin etkisinden dolayı diğer ülkelere göre daha geç gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Türklerin şerefli bir meslek olarak nitelendirdikleri askerlik ile ilgilenmeleri ve dini açıdan faizin haram olarak kabul edilmesi Türklerin bankacılık mesleğine uzak durma nedenlerinden sayılmaktadır. Ancak Osmanlı toplumunda gelişmiş ticari hayatın olması, banka ve bankacılıkla ilgili faaliyetlere ihtiyaç olduğunu gösterirken 19. yüzyıla kadar bankacılık konusunda önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Halkın büyük kısmının çiftçilik veya askerlik ile ilgilenmesi ve vergilerin nakit yoluyla alınması para ekonomisinin gelişmemesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca malların mal ile değiştirilmesi ile uzun bir dönem daha mübadele ekonomisi devam etmiştir (Sümer, 2016: 488).

Tanzimat dönemine kadar geçen süre boyunca Türklerde bankacılık faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Özellikle bunun altında ticaret, dini açıdan uygun

görülmeven faizcilik gibi mesleklerle Türk olmayan kimselerin uğraşması, Türklerin daha çok yöneticilik ve askerlik gibi iş grupları ile uğraşmaları yatmaktadır. Osmanlı ekonomisinde bankacılık faaliyetlerinin gelişmemesinin en önemli nedeni ise Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimine ayak uyduramayarak bu gelişmelerin gerisinde kalmasıdır. Bankacılığın gelişmemesinde diğer önemli neden ise esnaf ve zanaatkârlara dayalı ekonomik bir düzenin olmasıdır. Bunun yanı sıra, kendilerine sarraf ve galata bankerleri olarak nitelendiren kişiler Osmanlı döneminde kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer çalışmalar yürütmüşlerdir. Söz konusu kişiler Osmanlı Hazinesi para bakımından sıkıntıya düştüğünde saygınlık ve etkinliklerini artırmışlardır (Parasız, 2005: 102-103).

İlk banka Osmanlı döneminde 1847 yılında faaliyete geçmiştir. Bütçe açıklarını kapatmak amacıyla 1840 yılında ise ilk kağıt para çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kağıt para kaime olarak adlandırılmaktaydı. Osmanlı Hazinesi'nin sürekli açık vermesi ile kaynak ihtiyacını karşılamak amacıyla kaimeyi kısa sürede artırılma yönüne gidilmiştir. Kaimenin yabancı paralar karşısındaki değeri ise sürekli verilen dış açıklar ile birlikte önemli derecede düşüşler yaşamıştır. Bu bağlamda kaimelerin değerindeki düşüşler ithalat için dış piyasalardan gerekli finansman bulunmasını zorlaştırmıştır. Hükümette bu durumda kaimelerin dış piyasadaki değerinin korumak için gerekli çareler bulma yoluna girmiştir. Galata bankerlerinin önde gelen iki tanesi ile 1845 yılında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma ile birlikte Osmanlı ithalatı finansmanı sabit bir döviz kuru yoluyla adı geçen bankerler ile dış piyasalara bildirilecek poliçelerle sağlanması uygulamasına gidilmiştir. 1847 yılındaki bu sözleşmenin yenileceği sırada bankerler devletten aynı görevi yerine getirmesi için bir bankanın kurulmasını istemişlerdir. Bankerlerin söz konusu bu isteği kabul edilmiştir. Bu yöntemle kurulan İstanbul Bankası 1852 yılına kadar kaimelerin dış değerinin sabit kalmasına yönelik ciddi katkılar sağlamıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

Dış ülkelerde merkezleri bulunan birçok banka ise Osmanlı topraklarında faaliyetlerine devam etmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de bu bankalardan on üçü faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Bankası, Osmanlı döneminde kurulan ve açılan şubeleriyle faaliyet gösteren yabancı bankaların içinde önde gelen banka

olarak gösterilmektedir. Bank-ı Osman-i Şahane adıyla 1868 yılında Osmanlı Bankası olarak kurulmuştur (Parasız, 2005: 103).

Osmanlı Devleti döneminde milli sermaye ile kurulan ve faaliyetleri Cumhuriyet dönemine kadar uzanan en önemli banka Ziraat Bankası olarak kabul edilmektedir. 1863 yılında Pirot isimli kasabada faaliyete başlayan memleket sandıklarının kapsamına alaran Ziraat Bankası 1888 yılında kurulmuştur. Türkiye’de ulusal bankacılığın gelişmesi Cumhuriyet döneminde büyük bir ivme kazanmıştır. Söz konusu dönemde çok sayıda yatırım bankaları kurulmuştur. Ayrıca devlet tarafından milli sermaye ile çizilen olumlu yol, özel şahısların da banka kurmasını desteklemiştir. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşından sonra, bankacılık alanında büyük bir gelişme görülmüştür (Öçal ve Çolak, 1988: 78).

Cumhuriyet döneminde ise ilk faaliyete geçen İş Bankası Ağustos 1924’de kurulmuştur. Ardından Sanayi ve Maadin Bankası 1925 yılında kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankasına dönüştürülmüş ve Bankanın fabrikaları Sanayi Ofisi’ne devredilmiştir. 1930’lu yıllarda ise 5 devlet bankası kurulmuştur. Sümerbank (1933), İller Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1938) ve Halk Bankası kurulan 5 devlet bankasıdır. 1958 yılı itibariyle çıkarılan 7129 sayılı Bankalar Yasası ile hükümet, kredi alanında bankaları tamamen serbest bırakma yoluna gitmiştir. Türkiye’de 1960’lı yıllar ile çok şubeli bankacılık önemli gelişmeler göstermiştir. 1980 yılından sonra Türkiye’de yabancı banka ve şube ağı olmayan banka sayısında ise büyük bir artış olmuştur. 1980 yılından sonra bankacılık sektörü dışa açılmaya başlamış ve yabancı bankaların yoğun rekabetiyle karşı karşıya kalmıştır (Karluk, 2004: 384-385).

1980 yılı itibariyle başlayan finansal serbestleşme ve bu süreçle gelen yan etkiler bankacılık sistemimizde söz konusu tarihten sonra ciddi bir değişim göstermesine neden olmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde bu durum “Türk Bankacılık Sistem” sürecine girmesinde zemin hazırlamıştır. Bu dönemde bankacılık sektörünün finansal kırılgılığı artış göstermiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde yaşanan kısa dönemli ekonomik krizlerle ve önemli sıkıntılarla karşı karşıya kalınmıştır (Parasız, 2005: 107).

2001 yılı Nisan ayı itibariyle “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlamıştır. Programdan daha sonra 2002 yılının başında 2002-2004 dönemini kapsayan bir revizyona gidilmiştir. Programın çeşitli hedefleri söz konusudur. Programda mali disiplini sağlamak, enflasyonu düşürmek, kamu borçlarını azaltmak, yapısal reformları tamamlamak, bankacılık sistemini güçlendirmek ve ekonomiyi dış şoklara karşı direncini artırmak gibi hedefler söz konusudur. Program amaçlarının iyi saptanması ve 2002-2007 dönem aralığında uygulamadaki disiplin ile beraber program hedefleri genel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, söz konusu dönem hem ekonomi, hem de bankacılık faaliyetleri değerlendirildiğinde yeniden yapılandırılma dönemi olarak nitelendirilmesini ve incelenmesini sağlamıştır. 2002-2007 döneminde, programdaki temel ilkelerin kararlılıkla yerine getirilmesi, siyasi istikrar ve dünya ekonomisinin olumlu konjonktür görüntüsüyle, ekonomi ve bankacılık sektöründeki gelişmelerin olumlu yönde yaşanmasına sahne olmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

Tüm bu gelişmeler, dünyada yaşanan ve ülke ekonomileri ile finansal sistemlerini olumsuz etkileyen 2008 küresel krizinin Türk bankacılık kesimine yönelik olası etkilerini önemli derecede azaltmıştır. 2008 küresel krizinin ardından Türkiye ekonomisi hızlı bir şekilde toparlanırken, finansal sektör de ekonominin büyümesine yardımcı olmuştur. Bunun altında finansal kurumların denetlenmesinde etkinliğinin artırılmasına yönelik risk yönetimi, sermaye yeterliliği, likidite gözetim ve denetime ilişkin yaklaşımların yeniden ele alınmış olması yatmaktadır. Ayrıca sektörün yeniden yapılandırılması ile bankaların mali yapılarını güçlendirilerek ve işlevleri artırılarak bankacılık sektörü daha önemli ve etkin bir hale getirilmiştir (Arıcan vd., 2016: 44).

1.5. Bankacılığın Temel Fonksiyonları

Finansal piyasalar ve kurumlar, bilgi ve işlem sürtüşmelerinin yarattığı sorunları düzeltmek için ortaya çıkabilmektedir. Finansal piyasalar açısından önemli bir konumda olan bankaların en temel işlevlerinden biri de tasarruf sahiplerinden mevduat toplayıp, bunları fon talep edenlere kredi olarak vermektir. Aynı zamanda bankaların mali sistemde yerine getirdiği fonksiyonlar ise şu şekildedir (Levine, 1997: 690-691).

Ulusal ve uluslararası ticareti desteklemek,

Likidite sağlamak,

Finansal aracılık,

Risk yönetimini kolaylaştırmak,

Enformasyon sağlamak,

Risk paylaşmak,

Maliye ve para politikalarının işleyiş sürecine yardımcı olmaktır.

1.5.1. Finansal Aracılık

Finansal aracılık görevi bankaların en temel işlevlerindedir. Bireysel tasarrufların üretim birimlerine ulaştırılmasında doğrudan iletişim yöntemi her zaman sağlıklı bir şekilde işlemeyebilir. Mekansal zorluklar, güven, yasal güvence, fiziksel koşullar gibi faktörler nedeniyle, tasarruf edenlerle yatırımcılar arasında etkin bir bağlantı kurmak her zaman kolay değildir. Dolayısıyla ticari bankaların yanısıra, finansal aracılık işlevini yürüten birçoğ finansal kuruluş devreye girebilir. Tasarruf ve mevduat bankaları, kredi sandıkları, sigorta şirketleri ve sosyal güvenlik kuruluşları, bu kuruluşlardan bazılarıdır.

Bankaların ikinci tür finansal aracılık görevi, bireysel tüketime finansal kolaylık sağlamaktır. Bireyler, ev, araba ya da benzer gereksinimlerini karşılamak için belirli koşulların saşlanması suretiyle, bankalardan ödünç temin edebilirler.

Finansal aracılık görevinin makro ekonomik anlamda en önemli etkisi, atıl fonların verimli alanlara yönlendirilmesi ile birlikte ekonomik etkinliğin artması sürecine sağladığı olumlu katkıdır. Ancak söz konusu bu işlev, bankaların fonlarını piyasa mekanizması içinde rekabet koşullarına uyarak sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerini sağlayacak her türlü yasal ve kurumsal alt yapının tesisi ile mümkündür (Orhan ve Erdoğan, 2013: 27).

1.5.2. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek

Finansal sistem içerisinde fon talep edenler ve fon fazlası olanlar arasında fon transferi doğrudan veya dolaylı yolsan sağlanmaktadır. Direkt finansman yönteminde fon sahipleri ile fon talep edenler birbirleri ile hiçbir aracı olmadan finansal piyasalarda işlem yapmaktadır. Bu noktada noktada fon fazlası olanlar, çoğu zaman fon talep

edenlerle ilgili karar vermek için gerekli bilgiye sahip olamazlar. Bu durum asimetrik bilgi problemi olarak adlandırılmaktadır. Bilginin edinme zorluğu ve maliyeti, yatırım kararlarında asimetrik bilgi problemine yol açmaktadır. Asimetrik bilgiye ek olarak direkt finansman açısından işlem maliyetlerinin yüksek olması da bir diğer önemli sorundur. Finansal kurumlar, piyasaların doğasından kaynaklanan söz konusu olumsuzlukları azaltma fikri üzerine inşa edilmiştir (Andoh, 2014: 86).

1.5.3. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Desteklemek

Ülke ekonomilerinin kalkınması yatırımlar ile doğru orantılı olarak ifade edilmektedir. Ancak bu yatırımların gerçekleştirilebilmesi için yatırımların finanse edilerek kaynak sağlanması da gerekli olmaktadır. Dış borçlanma olmadan kaynakları sağlamak için ülke genelinde tasarruf yaratılarak döviz gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Bankacılık sektörü ile akreditif, forfaiting, banka teminatı, factoring, belge karşılığı ödeme, alıcı firma prefinansmanı ve peşin ödemelerle dış ticaret finanse edilerek, ithalat ve ihracat teşvik edilmektedir. İhracatın artmasıyla üretimde kullanılacak ithal hammaddelere daha kolay ulaşılabileceği gibi, ihracat alanındaki canlanma ile ülkeye giren döviz miktarı da artacaktır. Böylece ekonomide artan etkinlik ve finansman için kullanılacak yatırımların kaynakları da banka aracılığı ile elde edilmiş olacaktır (Gürtuna, 2005: 5).

1.5.4. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankacılık sektöründeki kredilendirme politikaları ile gelir ve servet dağılımı arasında önemli bir ilişki vardır. Bankalar gelişmesi istenen bölgelere düşük faizle kredi olanağı sağlaması, buradaki bölgelerde yeni iş sahaları sağlamak amacıyla istihdamın artırması ve böylece daha geniş bir kesimin milli gelirden pay sahibi olmasını sağlamaktadır.

Ancak faiz oranlarının yüksek olduğu durumda servet sahibi olan kesimin daha fazla oranlarda faiz geliri etmesi de gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır (Ertay, 2014: 9).

1.5.5. Kaydi Para Oluşturma

Kaydi para, bireysel tasarrufların bankacılık sektörüne kanalize edilmesi sonucu meydana gelir. Ticari bankalar, emisyon yetkisine sahip olmamalarına karşın,

müşterilerine cari hesap açmak suretiyle, kredilerin çek vasıtasıyla kullanılmasına yardımcı olabilirler. Çünkü bireyler, paralarının bir bölümünü nakit şeklinde tutabilecekleri gibi, geri kalan bölümünü bankalara mevduat şeklinde yatırabilirler. Dolayısıyla bireylerin toplam nakit miktarı ile bankalardaki mevduatlarının toplamı, sahip oldukları toplam para miktarını gösterir. Toplam para miktarının bileşimi, kaydi para hacmini belirlemektedir. Kaydi para yaratma süreci bankaların gerekli rezerv karşılığı olarak para ayırmalarının mümkün olmadığı noktada son bulmaktadır. Bunun dışında, çek ve benzeri menkul değerlerin yaygınlığı ve kullanım alışkanlığı ile birlikte faiz oranı gibi faktörler de kaydi para miktarının belirlenmesinde önemli ölçüde rol oynamaktadır (Orhan ve Erdoğan 2013: 21).

1.5.6. Para ve Maliye Politikalarının İşleyişine Yardımcı Olma

Merkez bankalarının temel amaçlarından bazıları ekonominin gereklerine göre fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamaktır. Merkez bankaları, fiyat ve finansal istikrarı sağlarken para politikası araçlarından yararlanmaktadır. Merkez bankaları, kullandıkları araçlar ile finansal sisteme doğrudan ve dolaylı yollardan etki etmektedir. Doğrudan ve kullandığı para politikası araçları şu şekilde sıralanabilir;

- Kredi tavanı kontrolleri,
- Faiz oranları kontrolleri,
- Disponibilite uygulamaları,
- Farklılaştırılmış reeskont kotaları,
- Özel mevduatlar,
- Moral takviyesi,
- Reklam ve resmi olmayan öğütler
- Hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü (Önder, 2005: 55-65).

Merkez bankaları, ekonomik konjonktürün değişmesi ve kullandıkları politikaların teorik çerçevedeki değişimi ile doğrudan araçlara alternatif geleneksel olmayan para politikası araçları kullanılmaya başlanmıştır (Kırcı, 2018: 28). Bu araçlar ise şu şekilde sıralanabilir;

- Zorunlu rezerv oranları,
- Faiz koridoru,
- Politika faizi,
- Rezerv opsiyon mekanizmasıdır.

1.6. Banka Türleri

1.6.1 Merkez Bankası

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, merkez bankalarının işlevlerini önemli oranda etkilemektedir. Özellikle finansal piyasaların globalleşmedeki öncülüğü ve gelişen iletişim teknolojisi, finansal piyasaları 70'li yıllara nazaran çok daha farklı boyutlara taşımıştır. Bu gelişmeler merkez bankalarının ana fonksiyonlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Merkez bankalarının iki temel işlevi söz konusudur. Bunlardan ilki; parasal istikrarı sağlamaktır. İkincisi ise finansal istikrarı korumaktır. Piyasa sistemlerine yoğunluk veren uygulamalara paralel olarak daha bağımsız merkez bankalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bankacılık sisteminin daha etkin denetimi, gündemin ön sırasını aldığında, söz konusu denetimin merkez bankaları haricinde bağımsız bir birimce yapılması konusunu gündeme getirmiştir (Karluk, 2004: 404).

Ticari bankaların kuruluşundan sonra Merkez Bankası, toplumdaki sosyal ve ekonomik gelişmenin bir gerekliliği niteliğinde çıkmıştır. Genel anlamda Merkez Bankası ülkedeki bankacılık faaliyetlerinin ve parasal yapının düzenleyicisi niteliğindedir. Son yüzyıla kadar Merkez Bankaları yalnızca emisyon hacmini ayarlayan banka görünümü çizmektedir. Ancak günümüzde emisyon hacmi kontrolü ve kredi piyasası kontrolü gibi işlevler de önemli yer tutmaktadır (Öçal ve Çolak, 1988: 17).

Merkez bankaları bilindiği üzere ilk kuruluş yıllarında yalnız para basmak ve ekonomideki likiditeyi ayarlamaya yönelik faaliyet göstermekteydiler. İlerleyen dönemde merkez bankalarının üstlendiği görevler de çeşitlilik kazanmıştır. Geline son noktada merkez bankalarının en önemli hedefi fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez bankalarının görev ve sorumlulukları ülkeden ülkeye farklılıklar taşımaktadır. Ancak Merkez Bankalarının görev ve sorumluluklarını temelde beş alana ayırmak mümkündür (Gürkan, 2018: 303-304).

- **Fiyat istikrarı:** Enflasyon oranını ekonomik kararlarda dikkate alınmayacak düzeye indirmek ve o düzeyde tutmak
- **Finansal istikrar:** Finansal sistem istikrarı amacıyla para ve döviz piyasalarını düzenleyen tedbirler almak
- **Döviz kuru rejimi:** Hükümet ile birlikte döviz kuru rejimini saptamak, çerçevlendirmek ve uygulamayı gerçekleştirmek
- **Banknot basma:** Devlet adına banknot basmak ve ihraç etmek
- **Ödeme sistemleri:** Menkul kıymetlerin ve fonların güvenilir ve hızlı bir biçimde aktarılması ve anlaşmanın sağlanması için yeni sistemlerin kurulması gerekmektedir. Kurulmuş olan ya da kurulacak olan sistemlerin kesintisiz bir şekilde devamlılığını sağlamak, gözetimini ve gerekli düzenlemelerini gerçekleştirmektir.

Merkez bankalarının işlevi ekonomik gelişme süreciyle birlikte yürümüştür. Bu nedenle Merkez Bankaları günümüzde para ve sermaye piyasalarında etkin rol oynayacak politikaları uygulama yetkilerine sahiptirler. Başka geniş yetkilere ve işleve sahip olmalarına rağmen hedef kar değil yukarıda sıralanan görevleri yerine getirmeye çalışmaktır. Diğer bir ifadeyle bunları yerine getirirken kamu yararı söz konusu olduğunu söylemek mümkündür (Öçal ve Çolak, 1988: 20).

1.6.2. Ticaret Bankaları

1960'lı yıllardan sonra gelişmiş ülkelerde endüstriyel üretimde artışlar ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ekonomik faaliyetler de çeşitlenmiştir. Bu bağlamda büyük şirketlerin özel ihtiyaçlarına cevap verebilecek, sorunlarına alışılagelmiş çözümler üretebilecek, belirli konularda uzmanlaşmış toptancı para ve sermaye piyasalarında iş yapan banka arayışlarının devreye girmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler ışığında eski tacir bankacılığı yeniden gündeme gelmiştir (Parasız, 2005: 131).

Mevduat kabul eden kurumlar ticaret bankalarıdır. Kabul ettikleri mevduatları sanayi kesimi ve ticaret kesimine kredi olarak kullandıran ticaret bankalar söz konusu kurumların finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu doğrultuda ticaret bankalarının temel işlevleri borç almak ve borç vermek olarak değerlendirilebilir. Mevduat borç almak, iskonto ise borç vermek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten ticaret bankaları mevduat ve iskonto bankaları olarak da anılmaktadır. Bankacılık sistemi içerisinde ticaret bankalarının en önemli işlevlerinden

biri de kaydi para yaratma sürecidir. Kaydi para yaratma, bankada bulunan mevduatın karşılık miktarı ayrıldıktan sonra tekrar kredi verme sürecine dahil edilmesi ile oluşan paradır (Doğan, 2017: 80-81).

Vadesiz mevduat hesabı şeklinde banka parası yaratarak açılan hesapların kapatılması yoluyla söndürme gibi çok önemli fonksiyonu, diğer taraftan ekonomik ve ticari ilişkilerde buldukları önemli konum sebebiyle, ticari bankalara geniş yetkilerinin yanında paralel olarak çok önemli toplumsal ve ekonomik sorumluluklar da düşmektedir (Öçal ve Çolak, 1988: 21).

Bununla birlikte, çalışmalarına verdikleri yöne göre ticaret bankaları ülkenin ekonomik faaliyetlerine doğru ve yararlı olarak gelişimini sağlayabileceği gibi enflasyonist eğilimlere veya ekonomideki faaliyetlerin zararlı sonuçlanmasına neden olabilirler (Öçal ve Çolak, 1988: 21).

Günümüzde temel işlevinin yanında mevduat bankaları ekonomi içerisinde farklı roller de üstlenmektedir. Bu rollerden ilki, ödeme aracı olmasıdır. Gerek ticari gerekse de bireysel para transferlerinin önemli bir bölümünü banka transferleri ve banka kartları ile gerçekleştirilmektedir. İkinci olarak mevduat bankaları saklama hizmeti sunmaktadır. Mevduatlar sadece yatırım amacıyla değil güvenlik amacıyla da bankalara yatırılmaktadır. Para ve diğer kıymetli eşyaların evlerde veya iş yerlerinde iş yerlerinde saklanması çalınma riskini doğurmaktadır. Bu nedenle faiz geliri elde etmek istemeyen birey ve işletmeler dahi bankalara tasarruflarını yatırmaktadır (Gürkan, 2018: 305-306).

1.6.3. Kalkınma Bankaları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile kavram olarak mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında, kredi kullandırmak üzere ve/veya özel yasalarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ve yurt dışındaki bu niteliğe sahip kuruluşların Türkiye şubeleri kalkınma ve yatırım bankaları olarak tanımlanmaktadır. Kanun'da kalkınma ve yatırım bankaları birlikte ele alınsa da aslında iki banka türü arasında farklılıklar bulunmaktadır (Gürkan, 2018: 310).

Gelişmiş ülkelerde daha çok yatırım bankacılığı ortaya çıkarken, kalkınma bankacılığı ise sermaye piyasası gelişmeyen ülkelerde ortaya çıkmıştır. Kalkınma bankaları tasarrufları ve yatırımları mutlak olarak ayırmayı amaçlayan politikaları

benimsemişlerdir. Bankanın görevlerini ise aşağıdaki şekilde belirlememiz mümkündür.

- Sektör ile ilgili çalışmalar yaparak yatırım projeleri ve etütlerini hazır edip, yatırımları özendirme. Bu görev gerçekleştirilirken kalkınmada öncelikli bölgelere ayrıcalıklı haklar tanımaktadır. Selektif kredi politikası aracı ile bu politikayı gerçekleştirmektedir.

- İç ve dış kaynakları kullanarak yatırımcı firmalar için yatırımları finanse etmek.

- Bu bankalar aynı zamanda orta ve uzun vadeli krediler sağlamaktadırlar. Doğrudan hisse alarak yatırımlara ortak olurlar. İkincil bir amaç olarak aldığı hisse senetlerini halka satarak piyasanın gelişimine katkıda bulunurlar.

- Diğer görevlerinden biri ise hükümetlerin uyguladığı politikalara ters düşmemek nedeniyle sermayenin yatırımlara kanalize edilmesine aracılık yapmaktadır (Öçal ve Çolak, 1988: 27-28).

Kalkınma ve Yatırım Bankaları arasındaki farklılıklar:

- Az gelişmiş veya gelişmekte olan, gelişmenin başlangıcındaki ülkelerde daha çok kalkınma bankacılığı görülmektedir. Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde ise yatırım bankacılığı daha çok görülmektedir.

- Kalkınma bankaları kredi verir, yatırım bankaları ise daha çok işletmelere uzun vadeli fonlar sağlarlar.

- Alınan iç ve dış krediler, yönetimi kendilerine bırakılan fonlar kalkınma bankalarının sermayesini öz kaynaklarını oluşturmaktadır. Sermaye piyasasından sağlanan fonlar yatırım bankalarının kaynağını oluşturmaktadır.

- Bu iki bankacılık türü birbirlerini tamamlayan bankacılık alanlarıdır.

- Ülke ekonomileri gelişim gösterdikçe ya da sermaye piyasaları önem kazandıkça kalkınma ya kapanmakta ya da yatırım bankası haline dönüşmektedir.

- Yatırım bankalarında karlılık ön planda iken kalkınma bankalarında ikinci plandadır (Doğan, 2017: 83-84).

1.6.4. Yatırım Bankaları

Büyük hacimli işlemler yapan sanayi kuruluşlarına ya tek olarak ya da bir sendikasyonun üyesi olan uzun vadeli sabit sermaye sağlayan ve menkul kıymet

ihracatı yapan mali kuruluşlar yatırım bankaları olarak tanımlanmaktadır (Parasız, 2005: 131). Diğer bir ifadeyle yatırım bankaları, mevduat toplama yetkisi bulunmayan, bankacılık faaliyetlerinin tamamını sunamayan ve ticaret bankalarına göre ticari faaliyetleri sınırlı olan bankalardır. Diğer bir tanım olarak ise, devlet ve özel şirketlerin uzun vadeli finansman ihtiyacını hisse senedi ve tahvil ihraç etmek amacıyla karşılayan bankalardır. Yatırım bankaları;

- Borçlanma tahvil ihraç edilerek,
- Yurtiçi, yurtdışı bankalardan kredi alınarak, fon sağlamaktadırlar.

Yatırım bankaları sağlamış oldukları fonlarını:

- Menkul değer portföyleri finansmanı,
- Finansal kiralama işlemleri fonlanması,
- Firmalara orta ve uzun vadede yatırım ve proje kredisi kullandırarak

değerlendirmektedir (Doğan, 2017: 81-82).

1.6.5. Ziraat Bankaları

Tarımsal üretim endüstriyel ve ticari faaliyetlerden tamamen farklı özellikler taşımaktadır. Bu nedenle hükümetler hemen hemen dünyanın her ülkesinde tarımsal kredi ile uğraşan bireyler için özel bankalar kurmaya yönelmiştir. Ayrıca hükümetler bu amaçla kurulan bankalara katkı sağlama yoluna gitmişlerdir. Uzun bir dönem boyunca tarım kesimi ile uğraşan bireylerin kredi ihtiyacı ve tarımın gerekli kredi kaynaklarıyla desteklenmesi düşüncesi hükümetler tarafından bir görev olarak ele alınmamıştır. Ayrıca tarım sektörü özel sermaye kurumlarının faaliyetlerinde de kendine yer bulamamıştır. Ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde demokratik akımların etkisi geniş halk kitlelerini sarsmaya başlamıştır. Bu durum hükümetlerin geniş destek ve katılımlarıyla birlikte tarımsal kredi kurumları kurulmasında önemli rol oynamıştır. Sonrasında bu kurumlar hızla gelişim göstermiştir Öçal ve Çolak, 1988: 23).

Genel anlamda tarım bankaları tarım kesiminin desteklenmesi amacına yönelik kurulmuş bankalardır. Ayrıca bu bankalar tarım kesiminin problemlerine çözüm bulmak ve tarımsal yapıya uygun olarak finansman sağlamak gibi önemli

amaçları yerine getirmek için kurulmuşlardır. Tarım bankalarının temel görevleri söz konusudur. Bu görevlerden ilki, ülkenin tarımsal üretim potansiyelinin etkin bir biçimde kullanılmasına yardımcı olmaktır. Diğer, tarımsal gelirin artmasına katkıda bulunmaktır. Son olarak ise, tarım sektöründe yaşayanların ekonomik, sosyal refah seviyelerini arttırmaktır (Doğan, 2017: 79).

1.6.6. Katılım Bankaları

Katılım bankaları, en genel ifadeyle İslam dinine göre yasak olan faiz uygulamalarının yer almadığı kuruluşlar olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu bankalar faizsiz prensibine göre bankacılık faaliyetlerini yerine getiren kuruluşlar olarak da bilinmektedir. Söz konusu bankacılığın en temel fonksiyonu faiz hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin tasarruflarını ekonomiye kazandırmaya yardımcı olmaktır. Ayrıca sistemin dışında kalan fonları da ekonomiye kazandırmada etkin rol oynamaktadır. Katılım bankaları, risk paylaşımı ve kar-zarar esasına dayalı bankacılık türü olarak da bilinmektedir. Katılım bankaları yatırım bankaları, mevduat bankaları ve kalkınma bankaları ile beraber bankacılık kesiminin üç ögesinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda katılım bankaları günümüzde en hızlı büyüyen banka türlerinden biri konumuna gelmiştir. Konvansiyonel bankalar kar maksimizasyonu prensibiyle hareket etmektedir. Katılım bankaları ise faizsiz finansman ilkesinden hareketle uluslararası piyasalardan temin ettikleri ve tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları reel ekonomiye enjekte etmektedir. Elde edilen kar ya da zarar tasarruf sahipleri ile paylaşılmaktadır. Tüm bunlardan hareketle katılım bankaları istihdamı, ihracatı, üretimi ve yatırımları fonlayan kurumlar olarak önemli roller üstlenmektedir (Pehlivan, 2016: 297).

Mevduat bankaları gibi katılım bankalarının da mevduat toplama zorunluluğu esastır. Katılım bankaları, iki şekilde fon toplamaktadır. Bunlar (i) cari hesaplar ve (ii) katılma hesapları ile gerçekleşmektedir (Gürkan, 2018: 307).

Cari hesaplar, istenildiği zaman kısmen ya da tamamen çekilebilen hesaplardır. Ayrıca karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmemekte ve anapara ödemesi taahhüt edilmektedir. Mevduat bankalarında olduğu gibi aynı katılım bankaları da Merkez Bankası'nın belirlediği oranda fonlar üzerinden rezerv ayırma zorunluluğu vardır. **Katılma hesapları** ise yatırılan fonların işletilmesinden doğacak

kar ya da zarardan pay alma hakkı sunmaktadır. Katılma hesaplarında müşteriye önceden belirlenen bir getiri ödeme taahhüdünde bulunulmamaktadır. Ayrıca yatırılan anaparanın korunması da garanti edilmemektedir (Gürkan, 2018: 307-308).

1.6.7. İnternet Bankacılığı

Küreselleşme ile birlikte tüm dünyada ortaya çıkan yeni teknolojiler ve gelişen iletişim sistemleri ve internet kullanımını hızla artış gösterme eğilimi göstermiştir. Bu nedenle tüm bu faktörler ticareti ve bankacılığı da etkilemeye başlamıştır. İnternet bankacılığı internet üzerinden yapılan bankacılık işlemleri olarak adlandırılmaktadır. İnternet kullanımını ilk olarak kendini ticarete göstermiştir. İnternet bankacılığının temelleri ise elektronik ticareti finanse etmek için yeni ödeme yöntemleri geliştirmek zorunda kalmasına dayanmaktadır (Doğan, 2017: 86).

İnternet bankacılığı hizmeti veren bankaların web sayfaları aracılığıyla hizmet vermektedir. Söz konusu hizmetler aşağıda olduğu gibi sıralanabilir:

- Hesap Açılışları (vadeli, vadesiz, yatırım,vb.)
  - Kredi Kartı İşlemleri (her türlü kredi kartı borç ödemeleri)
  - Yatırım İşlemleri (repo, yatırım fonu, hisse senedi, döviz, hazine bonusu gibi menkul kıymetlerin alımı ve satımı)
  - Ödeme İşlemleri (fatura, vergi, trafik, üniversite harç,vb. ödemeler)
  - Başvuru İşlemleri (hesap açma, kredi kartı istemi, otomatik ödeme talimatı verme,vb.)
  - Para Transferleri (havale, EFT, otomatik havale talimatları)
  - Bilgi Hizmetleri (hesaplarınızla ilgili anlık ve geriye dönük tüm bilgiler)
- olarak sıralanabilmektedir (Özkan ve İpekten, 2017: 650).

Bankacılık faaliyetleri genelde bankanın herhangi bir şubesinde yapılmaktadır. Görüldüğü üzere bankacılık faaliyetlerinin hepsi fiziki para çekme ve yatırma haricinde internetten gerçekleştirilebilmektedir (Özkan ve İpekten, 2017: 650).

1.6.8. Halk Bankacılığı

El emeği ve kişisel hünerleri ile çalışan k ek esnaf ve zanaatkarlar ticaret bankalarının yöntem ve düzenine uyma kabiliyetlerinden yoksundurlar. K ek esnaf ve zanaatkarlar işlerini geliştirmek ve üretimde verimlilikleri arttırmak istemektedir. Bu nedenle orta vadeli çalışma kredisine gereksinim duymaktadırlar. K ek esnaf ve zanaatkarların mesleki kredi gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulmuş özel yapılara halk bankaları denmektedir. Genel olarak k ek esnaf ve zanaatkarların ipotek edecek taşınmaz malları yoktur. Bu nedenle halk bankalarında müteselsil kefalet ve kooperatif sistemi etkin rol oynamaktadır 19. Yüzyılın ilk çeyreğini takip eden yıllarda bono sistemi yaygınlaşmaya başlamıştır. Dr. Hermann Schulze-Delilzoshn'de Almanya'da k ek esnaf ve zanaatkarların uğradığı zararlara ve sıkıntılara çözüm bulmak amacıyla onları kendi aralarında mali birlikler kurma konusunda teşvik etmiştir. Bu durum sonucunda ilk kooperatif bünyeli Avans Birliği isimli halk bankası faaliyete geçmiştir. Dönemin zorunlu gereksinimlerine cevap veren bu hareket hızla yayılmıştır. Birkaç yıl sonra halk bankalarının sayısı hızla artış göstermiş ve gelişerek günümüze ulaşmışlardır ( al ve olak, 1988: 24).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK VE BANKACILIĞIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Günümüzde Türk bankacılık sektörü aktif büyüklüğü, karlı yapısı, sunduğu ürün ve hizmet çeşitliliği, kurumsal, denetimsel ve yasal düzenlemeleri ile rekabet gücü yüksek ve hızlı gelişen bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bankacılık sektöründe yaşanan söz konusu olumlu gelişmelerin yanı sıra bazı olumsuzluklar da meydana gelmektedir. 1980'li yıllardan sonra liberalleşme, değişiklik gibi politikalar Türk bankacılık sektöründe uygulanmaya başlamıştır. Bu politikalar sonrasında bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlar “Ekonomik” ve “Yapısal” sorunlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Arıcan vd., 2016: 62).

2.1. Ekonomik Sorunlar

Bu başlık altında bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlar bağlamında yüksek enflasyon, yüksek kamu açıkları gibi ekonomik sorunlar ele alınacaktır

2.1.1. Yüksek Enflasyon

Günümüzde ekonomilerin içinde bulunduğu problemler, o ülke ekonomisinin ana aktörlerinden biri olan bankacılık sektörüne doğrudan yansımaktadır. Bu sebeple ekonomik yapıdan kaynaklanan yüksek enflasyon, ekonomik belirsizlik ve kamu kesimi borçlanma gereği gibi sorunlar bankacılık sektörünü derinden etkileyebilmektedir (Arıcan vd., 2016: 62).

Türkiye ekonomisinde 1980 yılı önem arz etmektedir. Bu yılda uygulamaya konan istikrar politikaları sonrasında Türkiye ekonomisi için yeni bir dönem başlamıştır. Söz konusu politikalarla birlikte günümüze kadar Türkiye ekonomisi önemli gelişmelere de sahne olmuştur. Öte yandan sektörde hızlı büyüme ve inovasyon faaliyetleri birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan ilki yüksek enflasyonun sebep olduğu ekonomik istikrarsızlıktır. 1980'li yıllarda bankacılık sektörü, artan kamu açıkları ve kronikleşen yüksek enflasyon gibi ciddi ekonomik sorunların etkisiyle istikrarlı bir gelişme süreci izleyememiştir. Ekonomik

konjonktürdeki oynaklıklar ve yüksek enflasyon faiz riskini ve döviz kurunu arttırmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörü büyük oranda nakde dayalı olan öz kaynakları koruma konusunda zorluklar ile karşı karşıya kalmaktadır (Yıldırım, 2004: 2).

Bankacılık sektörü yüksek enflasyon dönemlerinde önemli sorunlar ile karşı karşıya kaldığı bilinen bir gerçektir. Yüksek enflasyon dönemlerinde bankaların karları nominal olarak artmış gibi görünmektedir. Ancak reel anlamda bu karlar azalmaktadır. Bu nedenle öz kaynaklarının reel büyüklüğü düşme eğilimi göstermektedir. Enflasyonist baskılar bankaların işletme giderlerini ve kaynak maliyetlerini artırmaktadır. Tüm bunlar artan kaynak maliyetlerinin etkisi ile birlikte artış gösteren kredi faizleri düşük riskli plasman imkanlarının daralmasına yol açmaktadır (Parasız, 2005: 132).

2.1.2. Yüksek Kamu Açıkları

Kamu kesimi açıkları Türkiye’de hızla genişlemiştir. Kamu açıkları “dışlama etkisi” gibi önemli bir soruna da yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle “crowding out” diye nitelendirilen dışlama etkisi kamunun özel sektöre kaynak bırakmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bunun altında özel sektörün gereksinimlerini karşılayacak kaynakları kamu kesimi kullanmış olması yatmaktadır. Bu nedenle bankalar da özel sektöre kredi açmak yerine kamu kağıtlarına yönelmişlerdir. Bankacılık sektörünün en temel fonksiyonu tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirerek kaynak gereksinimi olan yatırımcılara sunulmasını sağlamaktır. Ancak yüksek kamu açıklarının etkisi ile bu temel fonksiyonu yerine getiremez bir duruma gelmiştir. Bu durumun tek sebebi kamu kesiminin ciddi oranda kaynak talebi olarak gösterilmektedir. Bu nedenle bankalar uygulanan yüksek faiz ve düşük kur politikasının neticesinde yurtdışından döviz borçlanma yoluna giderek Türkiye’de TL’ye çevirmeye başlamışlardır. Aynı zamanda bankalar TL karşılığı ile yüksek getiri sağlayan kamu kağıtlarına yönelmişlerdir. Bu durum, bankaların üstlendikleri rollerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bütün bu yaşanan olumsuzluklar sonucunda ise finans sisteminin yapısı bozulmuştur. Özel kesimin ise kaynak olanakları sınırlı kalmıştır. (Günel, 2007: 207-208).

Türkiye’de içinde bulunulan darboğaz nedeniyle yüksek kamu açıkları, borçlanmayla kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu durumda kamu kesimi bütçe açıklarının finansmanı amacıyla bankaların tasarruf sahiplerine türlü yatırım araçlarında sağlayabilecekleri getiriden daha yüksek faizle kısa vadeli borçlanma senetleri çıkarmaktadır. Bunun sonucu bankaların kaynak bulma imkanlarını büyük oranda sınırlamaktadır. Faizlerin ise istenilen seviyeye indirilmesini engellemektedir. Tüm bunlar neticesinde bankalar daha yüksek maliyetle daha az kaynağı elde etme durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Öte yandan özel kesimin kullanması gereken kaynaklar ise çoğu kamu kesimi tarafından kullanılmış olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bankalar temel fonksiyonları olan kredi vermek yerine, kendileri devlet borçlanma senetlerine yatırım yapmayı tercih ederler (Arıcan, 2016: 63).

2.2. Yapısal Sorunlar

Bu başlık altında ise bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlar genelinde öz kaynak yetersizliği, yüksek kaynak maliyeti, teknolojik gelişmeler ve denetim yetersizliği gibi yapısal sorunlar açıklanacaktır.

2.2.1. Öz Kaynak Yetersizliği

1986-2000 döneminde Türk bankacılık sektöründe öz kaynakların aktiflere oranının en yüksek değeri %9.3 ile, 1993 yılında gerçekleşmiştir. Öz kaynakların aktiflere oranının en düşük değeri ise %5.2 ile 1999 yılında olmuştur. Bu durumun sonucunda ise düşük aktif kalitesine bağlı olarak 1999 ve 2001 krizleri meydana gelmiştir. Ayrıca 1986-2000 arası dönemde sabit kıymetlere yatırılan kaynaklar ve getiri düzeyi düşük iştiraklere yatırılan kaynaklar önemli ölçüde büyüktür. Bu nedenle iştiraklere yatırılan kaynakların önemli bir kısmı da gerekli getiriyi sağlayamamıştır (Özkan, 1999: 43). Bu açıdan ele alındığında özellikle bankaların kriz dönemlerinde karşılaşılabilecekleri olası para çekilmelerine karşı kendini koruyabilmeleri için sermayelerinin ya da öz kaynaklarının güçlü olmasını gerekliliği önem taşımaktadır (Arıcan, 2016: 64).

Bankacılık sektörünü özel finans kurumlarına tanınan ayrıcalıklar olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Özel finans kurumları Türk mali sistemi içinde yer almaktadır. Ayrıca Türk Bankacılık Sistemi dışında bulunan özel finans kurumlarının sayıları her geçen gün artış göstermektedir. Sistem dışında bulunan bu kurumlar,

bankacılığa çok benzer işlemler gerçekleştirmektedir. Ancak bankalara uygulanan çeşitli kısıtlamalara bu kurumlar da aynen tabidir. Bu kısıtlamaların ise finansal hizmetler, kaynak kullanımı ve karşılık ayırma, gibi faktörlerdir. Bu yüzden de özel Finans Kurumları ile bankalar arasında olması beklenen rekabet eşitliği sağlanamamış olduğu göze çarpmaktadır (Parasız, 2005: 135).

2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Bilindiği üzere yüksek enflasyon oranları bankaların işletme giderlerini ve bankaların kaynak maliyetlerini artırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle artan kaynak maliyetlerinin etkisi ile birlikte kredi faizleri, özellikle düşük riskli plasman imkanlarını daraltmaktadır. Bankaları yatırıma yönelik plasman yapma güçlüğü ile karşı karşıya bırakan önemli sorunlar mevcuttur. Kritik ekonomik koşulların geleceği görmeyi zorlaştırması ve uzun dönemdeki ekonomik belirsizlikler söz konusu sorunlardan bazılarıdır (Arıcan, 2016: 64-65).

Bankalar yüksek maliyetlerle topladıkları mevduat kaynağını dispoñibilite ve karşılık vb. olarak ayırmaktadırlar. Bunun sonucu olarak bankalar ancak bir bölümünü kendi inisiyatifleri doğrultusunda değerlendirebilmektedirler. Bu nedenle mevduat faizi ile bankaların plase edilebilir kaynaklarının maliyeti arasında ciddi bir marj oluşmaktadır. Bu yüzden bankalar hakkında yüksek maliyetle fon aktaran verimliliği düşük kuruluşlar algısı yaratılmaktadır. Söz konusu marjı belirleyen en önemli öğelerden birisi de işletme giderleri olduğu söylenebilir. Bu giderler içerisinde en önemli pay personel giderlerine ayrılmaktadır. Bankalar 1980 yılı öncesi şartlarında mevduat toplayabilmek amacıyla gerekli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu faaliyetler kapsamında şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek vardı. Bunlar rasyonel bir biçimde değerlendiriliyordu. Ancak 1980’li yıllarda bu durum değişikliğe uğramıştır. Reel pozitif faiz politikası otomasyondaki gelişmeler birçok şubeyi rantabl olmaktan alıkoymuştur. Bu yüzden bir ara özellikle büyük bankalar işletme giderlerini azaltmak için gerekli önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Bu önlemler şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak mevcut bankaların şube sayıları ilerleyen dönemlerde çeşitli faktörlerden dolayı tekrar artış göstermeye başlamıştır. Özellikle sanayileşmenin Anadolu’ya yayılması ve banka sektörüne girişlerin hükümet tarafından engellenmesi

gibi faktörler bu durumda etkin rol oynamıştır. Tüm bunların yanı sıra günümüzde bankalar otomasyona ilişkin büyük yatırımlar yapmaktadırlar. Bu durum bankaların işletme giderlerinin kısa dönemde ciddi oranda artmasına sebep olmuştur (Parasız, 2005: 133).

2.2.3. Teknolojik Gelişmeler

Bankacılık sektörü hızlı teknolojik gelişme ve dünya finans piyasaları ile bütünleşme sürecine girmiştir. Daha çok gelişmiş ülkelerde etkin bir biçimde kullanılan mali hizmetler ve risk yönetim ürünleri internet hizmetlerini kullanmaya başlamıştır. Bunlar arasında leasing, forfaiting, forward, option, future, factoring gibi hizmetler yer almaktadır. Ancak adları geçen finansal yöntemlerin ve ürünlerin kurumsallaşması ve uygulamasında bir takım zorluklar kendini göstermiştir. Bu yöntemlerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması önemli bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca ekonomik istikrarsızlıklar ve konuya ilişkin mevzuat alt yapısının benimsenmemiş olması diğer önemli sorunlar olarak nitelendirilebilir (Parasız, 2005: 136).

İnternet bankacılığı bankacılık sektöründeki maliyetlerin artmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle ATM sayısındaki hızlı artışlar ve şubelerin bilgisayar ağı ile donatılması maliyet artışlarının önemli nedenleri arasında sayılmaktadır (Yıldırım, 2004: 9).

2.2.4. Denetim Yetersizliği

Türkiye’de bankaların denetimin ve gözetimin yetersizliği ve etkin olmaması konusu önem arz etmektedir. Ancak bu konuya ilişkin bilgi verilmeden önce denetimin ve gözetimin asli amaçlarını değerlendirmek gerekir. Gözetimin ve denetimin yeterliliği, söz konusu amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı ile direkt ilişkilidir. Genel olarak bankaların gözetim ve denetiminin dört amacı söz konusudur. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Banka iflaslarının gerçek maliyetlerinin sınırlandırılmasıdır. Aynı zamanda bankaların fonksiyonlarını yerine getirmelerine izin verilmesidir.
- Bankalara bir güvenlik ağının sağlanmasına yönelik hükümetin kayıplarını sınırlamaktır.

- “Moral hazard” problemini sınırlamaktır. Diğer bir ifadeyle bu durum güvenlik ağıının kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla yapılmaktadır.

- Finansal sistemde ekonomiye olan güvenin sarsılmasına yol açacak bir krizin önüne geçilmesi sağlanır. Bu şekilde makroekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktır (Günel, 2007: 206).

Günümüzde Türkiye’de bankaların denetimi ve gözetimi ele alındığında ise çok da yetersiz olmadıkları görülmektedir. Eksiklikler olmasının yanı sıra gerekli uygulamalarla bankacılık sistemi sağlıklı bir şekilde işlemeye devam edecektir. Özellikle hali hazırdaki kuralların etkin bir biçimde uygulanması ve denetim neticesinde gerekli görülen önlemler alınması bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşmasında önem teşkil etmektedir. Burada önemli husus yetkilerin bir yerde toplanması ve denetimin organize bir biçimde yapılmasıdır. Bu konuya ilişkin önemli bir kurum olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 1 Eylül 2000’de faaliyete geçmiştir. Kurum birçok konuda iyileşme sağlamış olmasının yanı sıra denetim konusunda tam yeterliliğe ulaşamamıştır (Günel, 2007: 207).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANSI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞIN BELİRLEYEN FAKTÖRLER

3.1. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi

Finansal araçlar yöneticileri ile faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Ancak finansal kurumlar faaliyetlerini sürdürürken potansiyel yüksek getiri ve risk arbitrajıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Finansal araçlar pay senetlerinin değerini ve uzun vadeli kazançlarını değerini yükseltmek istemektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta faiz oranı riskini, yabancı döviz riskini, kredi riskini, politik riski ve likidite risklerini göz önünde bulunduraktır. Ayrıca potansiyel başarısızlıkları gelecekteki karlılıklarla dengeleyen bir yönetim anlayışı izlemesi önem arz etmektedir (Parasız, 2005: 82).

2012 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bankaların iç sistemleri hakkında yönetmelik yayımlamıştır. Bu yönetmeliğin 35. maddesinde risk yönetimi sisteminin amacını açıklamıştır. Bu madde göre risk yönetimi ile ilgili birçok amacı kapsamaktadır. Bankanın gelecekteki nakit akımlarını içerdiği ettiği risk-getiri yapısı, buna bağlı olarak faaliyetlerin niteliğini ve düzeyini izlemek, kontrol altında tutmak ve gerekli görülen durumlarda değişikliğe gidilmesi için belirlenen politikalar önemlidir. Ayrıca uygulama yöntemleri ve limitler vasıtasıyla, maruz kalınan risklerin konsolide ve konsolide olmayan şekilde tanımlanması, ölçülmesi, raporlanması, izlenmesi, kontrol edilmesi ve risk profilleriyle uyumlu içsel sermaye ihtiyacının belirlenmesini açısından gereklidir (İçöz, 2018: 344).

3.1.1. Likidite Riski

Bankalar bireysel tasarruflarını toplayarak borçlanmak isteyenlere borç veren aracı kuruluşlardır. Ancak, bireysel tasarrufların tamamı borç verilmez. Her banka, mudilerin olası taleplerine göre belirli düzeyde likit olmak zorundadır. Diğer bir ifadeyle bankalar, nakit taleplerini karşılamak amacıyla kendilerine yatırılan fonların belirli bir bölümünü nakit ve nakde çevrilebilir varlıklara yatırmak zorundadırlar. Diğer taraftan, kredi olarak verilen fonların vadesi, nakit talepleri gözetilerek

belirlenmelidir. Buradaki amaç yükümlülükleri zamanında karşılayabilmektir. Bu bağlamda banka yükümlülüklerinin zamanında karşılanamaması, likidite riski kavramı ile ifade edilmektedir (Orhan ve Erdoğan, 2013: 39).

Fon girişi ile fon çıkışı arasındaki dengenin sağlanmaması durumu likidite riskini doğurmaktadır. Özellikle likidite riski bankacılık krizlerinin yaşandığı dönemlerde kendini göstermektedir. Çünkü bu dönemlerde mevduat sahiplerinde oluşan banka paniği algısıyla bankaya hücumlar artmaktadır. Bunun sonucunda da bankalar müşterilerinin fon taleplerini karşılamak durumuyla karşılaşmaktadırlar. Genellikle yeterli likit aktife sahip olmayan bankalar, büyük likidite riskine maruz kalmaktadırlar. Çünkü toplu hücumlar karşısında bu riski yönetme konusunda yetersizdirler. Bu gibi ortamlarda gerçek ya da gerçek dışı söylemlerin önüne geçilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, banka yöneticileri bu duruma düşmemek için gerekli tedbirler almak durumundadırlar. Bu bağlamda banka yöneticileri kasalarında nakit veya kolayca nakde çevrilebilecek likit aktif tutmayı tercih ederler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta bankanın gerek likidite riskine karşı önlemini alması gerek de karlılığı korumasıdır. Aksi durumda, banka ya karlılıktan fedakarlıkta bulunacak veya riske maruz kalacaktır (Erdem, 2012: 202).

3.1.2. Kredi Riski

Bir finansal kurum bir ödünç verdiği ya da tahvile veya diğer bir borç menkul kıymetine yatırım yaptığında bir kredi riski ile (geri ödememe riski) karşılaşabilir. Finansal kurumlar ödünç verirken karşılaşılabileceği olasılıkların hepsini dikkate almak durumundadır. Bu nedenle finansal kurumlar ödünç alıcının gelecekte borcun anaparasını veya faizini ödememesi gibi olasılıkları kabul etmiş sayılırlar.

Kredi ya da bir menkul kıymete yapılan yatırımın riskini yönetmek amacıyla finansal kurumlar

- Portföylerini farklılaştırırlar,
- Ödünç alıcının geri ödememe riskini ölçmek amacıyla titiz bir analiz yapabilirler,
- Finansal yapılarında herhangi bir kritik değişikliği saptamak için ödünç alıcıları ya da yatırımları yakından izleyebilir (Parasız, 2005: 82).

Banklar kredi riskini en aza indirebilmek için kredi vermeden önce kredi müşterisini iyi tanımalı ve müşterinin güvenilirliğinden emin olması gerekmektedir. Bankaların müşterilerini tanıyabilmeleri için verecekleri kredi için önceden yol haritaları oluşturmalarıdır. Bunun için müşterilerin geçmiş kredi kayıtları kontrol edilmeli, gerekliyse referanslar alınmalı ve yeterli istihbarat yapılmalıdır. Çünkü bu aşamada yapılan hatalar verilen kredinin riskini arttırmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi risk müşterinin kredi için bankaya başvurduğu anda başlamaktadır (İçöz, 2018: 342).

3.1.3. Operasyonel Risk

Bankacılık sektöründe, sistemin iç işleyiş sürecinde gözlenen aksaklıklar, personel ve yönetici hataları ya da dışsal nedenlerden kaynaklanan zarar olasılığı, operasyonel risk kavramı olarak açıklanmaktadır. Operasyonel riski tetikleyen temel unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Banka yöneticileri ve personelinin davranışları: Bankalarda farklı kademelerde görev yapan bireylerin ihmalkar ya da kötü niyetli davranışlarından ve tecrübe eksikliği gibi sebeplerden kaynaklanan zarar riski.

- Teknolojik alt yapıdan kaynaklanan sorunlar: Bilgi ve teknolojilerindeki gelişmeler bankacılık hizmetlerine yansımıştır. Ancak modern gelişmelere adaptasyon sürecinde meydana gelecek hatalar bankaların zarar etmesine neden olabilir. Öte yandan teknolojik alt yapının yetersizliği veya kullanılan teknolojinin eskimesi, güvenlik sorununu tetikleyebilir. Modern teknolojik gelişmeler ile sistemin zamanında güçlendirilmemesi sonucu, banka hesaplarına ilişkin enformasyona yetkili olmayan kişilerin ulaşması, “gizlilik ilkesini” zedeleyerek, bankanın hem maddi açıdan zarar etmesine yol açabileceği gibi itibar kaybına da neden olabilmektedir.

- Dış faktörler: Kimi zaman, doğrudan sistemin işleyişinden kaynaklanmayan sebeplerle de zarara uğrama olasılığı ortaya çıkabilir. Örneğin, soygun, doğal afetler, banka varlıklarına yasal nedenlerle el konması ve vergi politikalarında yapılan değişiklikler gibi sebepler bankanın zarara uğramasına yol açabilir.

- Aşırı büyüme: Bankaların sürekli yeni şube açmaları, bankacılık hizmetlerine ilişkin maliyetleri artırarak karlılık oranlarını azaltabilir (Orhan ve Erdoğan, 2013: 40).

3.1.4. Faiz Riski

Bir menkul kıymetin fiyatında veya piyasa faiz oranlarındaki değişimin sebep olduğu gelir kaybına faiz riski denmektedir. Faiz riski sadece bonolarla ilgili değildir. Aynı zamanda finansal kurumların bilançolarıyla da ilgili olduğu bilinmektedir. Örneğin tasarruf ve ödünç birliklerinin mevduatlar (pasifleri) karşılığında ödedikleri faiz oranları ipotek ödüncülerinden (aktifler) elde ettikleri getirilerden daha hızlı artabilir. Bu durumda söz konusu kurumun gelirinde önemli düşüşler meydana gelebilir (Parasız, 2005: 82-83).

Bankaların varlık kalemlerinin ve yükümlülüklerinin bir bölümü faiz oranı piyasa faiz oranı değiştiğinde hemen değişmektedir. Diğer bir kısmının ise o anda hemen değişim gerçekleşmemektedir. Diğer bir ifadeyle, bilançoların her iki tarafında da bir takım büyüklükler sabit oranlı getiriye sahiptir. Ancak diğer bazı büyüklükler değişir oranlı getiriye sahiptir. Buna göre, bankalar piyasa faiz haddi değiştiğinde değişir oranlı kalemlerinin faiz haddini de değiştirirler. Ancak bankalar sabit oranlı kalemlerinin faiz haddini değiştirmezler. Bu sebeple, bankalar bilançolarının her iki tarafında mevcut olan kalemlerinin faiz oranlarının piyasa faiz haddindeki değişikliklere duyarlılığını dengeli bir biçimde düzenlemesi gerekmektedir. Çünkü bu şekilde faiz oranı riskinden daha az etkilenecektir (Erdem, 2012: 213-214).

3.1.5. Döviz Kuru Riski

Bankaların döviz kuru değişikliğinden dolayı zarara uğrama olasılığı, kur riski kavramı ile ifade edilmektedir. Kur riskinin boyutu açısından en önemli faktör, bankaların döviz cinsinden ifade edilen varlık ve yükümlülüklerinin miktarıdır. Döviz cinsinden ifade edilen varlık ya da yükümlülükler karşılaştırıldığında bankaların açık pozisyonda ya da kapalı pozisyonda olması söz konusu olabilir. Yabancı para cinsinden ifade edilen yükümlülüklerinin yabancı para cinsinden ifade edilen varlıkları aşması halinde, açık pozisyondan, tersi durumda ise, kapalı pozisyondan söz edilir. Bankaların açık pozisyonda olmaları, döviz cinsinden borçlu olmaları anlamına gelir. Böyle bir durumda borçların ifade edildiği döviz kurunda bir artış meydana geldiğinde

bankanın ödemesi gereken meblağ kendiliğinden artacaktır. Kapalı pozisyon durumunda ise, döviz kurunun artması bankanın alacaklarının değerinin artması anlamına gelir. Bu durum olumsuz bir gelişme değildir. Ancak kurların düşmesi, alacakların değerinin azalması anlamına geldiğinden dolayı, zarara maruz kalma olasılığı artacaktır (Orhan ve Erdoğan, 2013: 38).

3.1.6. Piyasa Riski

Piyasa riski kavramı, piyasadaki değişkenlerin değişikliklerinden ortaya çıkan banka kaybının olasılığı olarak ifade edilmektedir. Hisse senedi ve faiz piyasaları, emtia fiyatlar, döviz kurları, bankanın likit pozisyonlarının değerindeki olumsuz hareketlerden etkilenen risk grubu olarak açıklanmaktadır. Bahsi geçen araçlardaki fiyat seviyesindeki dalgalanmalar sebebiyle bankanın kazanç/kayıp riskinde yükselme meydana gelmektedir. Bankaların ise piyasa risk yönetimine ilişkin detaylı ve dinamik bir yapıda çalışmalar yaparak sağlam bir ölçme-izleme mekanizması ortaya koyma zorunlulukları vardır. Senaryo testleri ve stres analizleri potansiyel problem alanlarını analiz etmede atılacak adımlardan ilki olmalıdır. Bankalar yalnız içsel kaynaklarında oluşabilecek sorunları değil ekonomide ve tüm bir endüstride gerçekleşmesi olası değişiklikleri gözde geçirmeli ve buna göre piyasanın daha geniş anlamda ülke mali kaynaklarının gidiş yönüne duyarlı kalmak zorundadır (Ulusoy, 2017: 375).

3.1.7. Ülke Riski

Ülke riski ülkelere ya da ülkelerin buldukları coğrafyaya özgü olan mali ya da siyasi ve politik riskler olarak ifade edilmektedir. Söz konusu risk türü ekonomik liberalleşme, globalleşme ve sınırların kalkması gibi olgulara bağlı olarak artış göstermektedir. Ülke riski bir ülkenin dış borçlanmasında zamanla iç ya da dış ödemelerdeki aksama yaşama olasılığı olarak da düşünülebilmektedir. Örneğin transfer riski bu kapsamda değerlendirilebilir. Transfer riski ise genel olarak bir ülkenin döviz rezervlerinin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ülke daha önce dışarıdan aldığı borçları ödeyememesi transfer riskini doğurmaktadır. Herhangi bir ülkede ithalatçı dışarıdan aldığı mal ve hizmet tutarını ulusal para cinsinden bankasına ödemektedir. İthalatçının bankası ihracatçıya mal ve hizmet bedelini döviz olarak yurt dışına transfer edemediği durumda burada bir transfer

riskinin varlığı göze çarpmaktadır. Ulusal risk ise, bir yatırımcının yaşadığı ülke haricinde herhangi bir ülke menkul kıymetine yatırım yaptığı zaman karşı karşıya kaldığı risk olarak nitelendirilmektedir. Yatırım yapılan ülke merkez bankasının döviz kuru düzenlemelerini değiştirerek döviz türünden yükümlülüklerinin değerini azaltabilmesi ya da tamamen sıfırlayabilmesi ulusal riski ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca borcu veya faiz ödemelerini gerçekleştirmemesi gibi sorunlar ulusal riski oluşturan diğer risklerdir (Ulusoy, 2017: 377-378).

3.1.8. Hükümlülük Riski

Yabancı bir ülke hükümetinin ulusal politikalarındaki değişiklikler sebebiyle borcunu ödeme konusunda temerrüde düşmesi hükümlülük riski kavramıyla ifade edilmektedir. Ayrıca diğer yükümlülüklerini de yerine getirememektedir. Finansal yatırımcıların gözünde en önemli borçlu hükümetler olarak görülmektedir. Nedeni ise hükümetlerin hükümlülük haklarına sahip olmalarıdır. Bilindiği üzere hükümetler gerekli hallerde para basma yetkisine de sahiptirler. Bu bağlamda borçlarını her koşulda ödeyebilme gücüne sahip bulunmaktadırlar. Finansal piyasaların riski en düşük araçları hazine bonoları ve devlet tahvilleridir. Söz konusu araçların tek riski hükümetlerin temerrüt haline düşmeleridir. İçsel veya dışsal bazı sebeplerden dolayı kamu finansman dengeleri bozulabilmektedir. Kamunun borçlanma gereği ciddi boyutlara varabilmektedir. Bu gibi durumlarda hükümetler alacaklıların gereksinimlerini göz önünde bulundurmaksızın hükümlülük yetkilerini kullanma yoluna gidebilirler. Genel olarak zorunlu takas yoluyla veya borç konsolidasyonu yoluyla gerçekleşen riskler bu türe örnek olarak gösterilmektedir (Erdem, 2012: 200-201).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DENETLEYİCİ VE DÜZENLEYİCİ OTORİTELERİ

4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜ DÜZENLEYEN VE DENETLEYEN OTORİTELER

4.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, denetimi ve düzenleme kapsamındaki kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve etkin bir biçimde sağlanmasını sağlamak en önemli görevidir. Kurum misyonu yerine getirirken kredi sisteminin etkin bir biçimde işlenmesini ve tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarının korunmasını sağlamayı esas almaktadır. Tüm bu faktörler finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kurum finansal piyasalar, kuruluşlar ve tüketiciler için uluslararası denetimi ve risk yönetimini uygulamaktadır. Bunları yaparken ulusal gereksinimler ve gereklilikler göz önünde bulundurulmaktadır. Bu faktörler kurumun vizyonu olarak ifade edilirken tüm bu faktörleri yerine getirerek örnek bir otorite olmayı amaçlamaktadır.

İhtiyatlılık: Kurumun yetkileri kapsamında yer alan düzenleme ve politika araçlarını, denetime tabi kuruluşların faaliyetlerini etkin ve güvenli bir biçimde sürdürmesi amacıyla ekonomik konjonktüre uyumlu şekilde kullanması ve gerekli durumlarda tedbir almasıdır.

Yetkinlik: Kurum faaliyetleri gerçekleştirilirken, uluslararası seviyede kabul görmüş bilgi, yetenek ve mesleki yeterlilik standartlarına sahip olunmasıdır.

Bağımsızlık: Kurumun görev ve yetkilerini gerçekleştirirken herhangi bir makamdan talimat almaması önemlidir. Kurum kendisine tahsis edilen kaynakları kendi bütçesinde belirlenen yöntem ve esaslar dâhilinde serbest bir şekilde kullanabilmelidir. Alınan kararlarının yerindelik denetimine tabi tutulamaması önem taşımaktadır.

Katılımcılık: Kurum faaliyetlerinin ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla dayanışma ve aktif iş birliği ve içinde gerçekleştirmesi önem taşımaktadır.

Bu nedenle söz konusu kuruluşların görüş ve önerilerinin dikkate alınması suretiyle yürütülmesi esasına dayanmaktadır.

Etkinlik: Kurum faaliyetlerinin fayda/maliyet yaklaşımı esasında ve zamanında, risk ve kalite odaklı olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Güvenilirlik: Kurum faaliyetlerini gerçekleştirirken tüm taraflar açısından eşit, adil, tutarlı ve öngörülebilir bir biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Aynı zamanda şeffaflık ve hesap verilebilirlik büyük önem taşımaktadır.

Duyarlılık: İlgili mevzuat gereğince dikkate alınması gereklilik taşımaktadır. Bu nedenle talep, öneri ve şikâyetlerin zamanında ve etkin bir biçimde değerlendirilerek hızlıca cevaplandırılması önemlidir. Gerekli görülen hallerde düzenleme ve uygulamaya konu edilmelidir (www.bddk.org.tr).

4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun amacı 5411 sayılı Kanun ile belirlenen yetkiler kapsamında tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarını korumaktır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu önemli işlevleri yerine getirmek için kurulmuştur. Mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi, Fon alacaklarının takip ve tahsil işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması, mali bünyelerinin güçlendirilmesi, Fon bankalarının yönetilmesi, Fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi gibi işlevleri yerine getirmektedir. Bu bağlamda Fon kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip kuruluş olarak nitelendirilmektedir (Günel, 2007: 245-246).

Fonun temel görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Gerçek kişilere ait katılım fonlarının içeriği ve tutarını, Merkez Bankası, Kurul ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşünü almak suretiyle saptamak,
- Risk esaslı sigorta priminin tarifesini, tahsil zamanını, biçimini ve diğer konuları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun görüşünü almak suretiyle belirlemek,
- Faaliyet izni kaldırılan ya da Fona devredilen bankaların ana sözleşmelerinde yer alan düzenlemeleri, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olmaksızın ve genel kurul yapılmaksızın değiştirmek ve tescil ettirmek,

- Faaliyet izni kaldırılan kredi kuruluşları nezdinde bulunan ve doğruluğu herhangi bir şüpheye yer vermeyecek bir biçimde kanıtlanan mevduat ve katılım fonunun sigorta kapsamındaki bölümünü doğrudan ya da ilan edeceği diğer bir banka aracılığı ile kaynaklarından ödemek,

- Fonun çıkarlarını koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki önlemleri zamanında almak, Ayrıca Fona ilişkin her türlü uyuşmazlığın adli ve idari merciler ile icra dairelerinde takibi, savunulması ve çözümlenmesi için gerekli işlemleri yapmak,

- Kredi kuruluşları, nezdindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını sigorta etmek,

- Finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek oranda olumsuz gelişmelerin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun koordinasyonunda, diğer kamu kurumları ile birlikte tespitine yönelik çalışmaları yapmak ve bu yapıda Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen olağanüstü önlemler ivedilikle uygulamak,

- Denetlemeler neticesinde; kredi kuruluşunun temettü dışında ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin BDDK tarafından Fona devrini müteakip, zararın var olan ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla, kısmen veya tamamen devir, satış veya birleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmek,

- Para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesiyle ilgili hususlarda, ilgili kamu kurumları ile karşılıklı olarak mütalaa ve bilgi teatisinde bulunmak,

- Bir bankanın 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümlerine ilişkin faaliyet izninin kaldırılması durumunda yönetim ve denetimi devralmak,

- Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmaktır (Günel, 2007: 247-248).

4.3. Merkez Bankası

Merkez Bankası Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki tüm finansal faaliyetleri denetleme ve gerekli durumlarda tüm bilgileri talep etme yetkisine sahiptir. Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren bütün bankalar, finansal kuruluşlar ve Merkez Bankasınınca belirlenecek mali kurumlar, bilançolarına kar ve zarar hesaplarına yönelik gerekli tüm denetim raporlarını, Merkez Bankası tarafından talep edilecek çerçevesi kanunlar ile belirlenmiş tüm bilgi ve belgeleri Merkez Bankasına tam bir şekilde ve

zamanında sunmakla yükümlüdürler. Merkez Bankası ekonomik faaliyetlerin takibi ve gerekli analizlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli tüm istatistiki bilgileri toplamaya yetkilidir. Toplanan bu istatistiki bilgilerden kişisel ve özel nitelikte olanlar dışında gerekli görülenler Merkez Bankasınca ilan edilebilmektedir. Döviz pozisyonunu etkileyecek oranda işlem gerçekleştiren gerçek ve tüzel kişilerden Merkez Bankasınca her türlü bilgi ve belge talep edilebilmektedir (TCMB, 2018c; TCMB, 1970).

1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu 4. Maddesine göre, Merkez Bankasının diğer bankalar ile ilgili temel görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- Temelde bankaların esas olarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilitelerle ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Finansal sistem içerisinde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasalarıyla ilgili düzenleyici önlemleri almak,
- Bankalardaki mevduatın vade ve vade türleri ile özel finans kurumlarının katılma hesaplarının vadelerini belirlemek,
- Kredi mercii olarak bankalara kredi vermek,
- Bankaların mevduat kabulünde ve ödünç para verme işlemlerinde bankaların uygulayacakları faiz oranlarını istemek,
- Bankalardan gerekli bilgileri alıp istatistikleri toplayarak mali piyasaları izlemek

1211 sayılı Kanun Bankanın bu yetki ve görevler ile ilgili düzenlemeler yaparak düzenlemelere göre hareket edilip edilmediğini denetlemeye de yetkili olduğunu açıklamıştır (Güney, 2017: 221).

4.4. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Türkiye'deki ticari bankalar ile yatırım ve kalkınma bankaları, Türkiye Bankalar Birliğine; katılım bankaları ise Türkiye Katılım Bankaları Birliğine, faaliyet izni aldıkları tarih itibarıyla bir ay içinde üye olmak zorundadırlar.

Kuruluş birliklerine 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile;

- Mesleğin gelişmesini sağlamak,
- Meslek ilkelerini belirlemek amacıyla üyeler için birlik ve mesleğin gerekliliklerini ekonominin ihtiyaçlarına göre çalışmalarını sağlamak,

- Banka üyelerinin uyacakları meslek ilkeleri ve standartlarını Kurumun uygun görüşünü belirlemek,
- İlgili mevzuat durumunda kararlar ile Kurumca alınması istenilen tedbirler ile ilgili uygulamasını takip etmek,
- Haksız rekabeti engellemek amacıyla üyeleri arasında her türlü tedbirleri almak ve uygulamak,
- Üyelerin ilan ve reklamlarında uyması gereken şartları şekil ve nitelik açısından Kurumdan görüşlerini alarak belirlemek,
- Kurum ile iş birliği yapmak amacıyla bankalar arasında ortak projelere ilişkin işbirliğini sağlamak,
- Üyelerinin ortak menfaatlerini ilgilendirilen konularda yönetim kurulu kararınca dava açmaktır (Güney, 2017: 223-224).

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Literatür Taraması

Ülke ve dünya ekonomileri için finans ve reel sektörün en büyük ve en önemli arz kaynağı olan bankalar, bu önemin gereği karlılığı ve performansı üzerine birçok araştırmacının üzerine yoğunlaştığı bir konu haline gelmiştir.

Staikouras ve Wood (2004), çalışmalarında Avrupa’da faaliyet gösteren 685 ticari bankanın 1994-1998 dönemi verilerini banka karlılığını etkileyen değişkenleri incelemek amacıyla panel veri tekniğiyle analiz etmişlerdir. Karlılık ölçütü olarak bağımlı değişken ROA kullanılmıştır. Karlılığı etkileyen bağımsız değişken olarak kullanılanlar ise Aktif büyüklüğü, Toplam Krediler/Toplam Aktifler, Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler, (Faize Duyarlı Aktifler/Faize Duyarlı Borçlar)/Toplam Aktifler, Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler, Banka Pazar Payı, Herfindahl İndeksi, Faiz Oranları, Faiz Oranları Değişkenliği, GSMH, Kişi Başına Düşen GSMH’dir. Analiz sonucunda karlılığı aktif büyüklüğü, (Faize Duyarlı Aktifler/Faize Duyarlı Borçlar)/Toplam Aktifler, Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, faiz oranları pozitif etkilerken, Toplam Krediler/Toplam Aktifler, Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler, Faiz Oranları Değişkenliği ve GSMH negatif olarak etkilemektedir.

Barros vd. (2007), 1993 ve 2001 yılları arasında AB’de faaliyet gösteren 1384 ticari bankada 7635 gözlemin verisini kullanarak, bir bankanın en kötü ya da en iyi performans sergileme olasılığını açıklayan faktörleri tanımlamak için karma bir logit modeli kullanmışlardır. Ampirik kanıtlar, ülke düzeyinde özelliklerin (konum ve yasal gelenek) ve firma düzeyinde özelliklerin (banka mülkiyeti, bilanço yapısı ve büyüklüğü) önemini doğrulamaktadır.

Kosmidou (2008), Yunanistan’da faaliyet gösteren 23 ticaret bankasının 1990-2002 dönemi verilerinden yararlanarak banka performansını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla panel veri analizi yapılmıştır. Karlılık ölçütü olarak ise ROA değişkeni kullanılmıştır. Bankacılık performansını etkileyen diğer değişkenler olarak Toplam Giderler/Toplam Gelirler, Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, Toplam krediler, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler, Aktif büyüklüğü, GSMH, Enflasyon Oranı, Piyasa

kapitalizasyonu/Bankaların toplam aktifleri, Toplam Bankacılık aktifleri/GSMH, Yoğunlaşma kullanılmıştır. Sonuç olarak Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, aktif büyüklüğü ve GSMH karlılığı pozitif bir şekilde etkilerken, Toplam Giderler/Toplam Gelirler, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler, Enflasyon Oranı, Piyasa Kapitalizasyonu/Bankaların toplam aktifleri, Toplam Bankacılık aktifleri/GSMH ve yoğunlaşmanın karlılığı negatif etkilediğine ulaşılmıştır.

Sufian ve Habibullah (2009), Panel veri tekniği sabit etkiler modelini kullanarak Çin'de faaliyet gösteren 220 ticaret bankasının 2000-2005 dönemi verilerini analiz etmişlerdir. Karlılık ölçütü olarak ROA değişkenini, karlılığı etkileyen değişkenler olarak ise Toplam Krediler/Toplam Aktifler, Aktif büyüklüğü • Özel Karşılıklar, Toplam Krediler, Faiz Dışı Gelirler (Net)/Toplam Aktifler, Faiz Dışı Giderler/Toplam Aktifler, Öz kaynaklar /Toplam Aktifler, GSMH, enflasyon oranı ve para arzındaki artışı kullanmışlardır. Analiz sonucunda Faiz Dışı Gelirler (Net)/Toplam Aktifler, Öz kaynaklar /Toplam Aktifler ve GSMH'nın karlılığı pozitif etkilediği bulunurken, aktif büyüklüğü, Faiz Dışı Giderler/ Toplam Aktifler, para arzındaki artışın ise karlılığı negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Dietrich ve Wanzenried (2010), İsviçre'de faaliyet gösteren 453 ticaret bankasının 1999-2009 dönemi verilerini kullanarak banka karlılığını incelemek amacıyla panel veri regresyon analizi kullanmıştır. Karlılık ölçütü olarak ise aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığını (ROE) kullanmışlardır. Banka performansını etkileyen bağımsız değişken olarak ise Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, Toplam Giderler/Toplam Gelirler, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler, Mevduatlardaki artış, Banka Borçlanma Hacmi / Piyasa Borçlanma Hacmi, Aktif büyüklüğü, Toplam Faiz Geliri/Toplam Gelir, Faiz Giderleri/ Mevduat, bankanın yaşı, kamu bankası olması, halka açık banka olması ve yabancı banka olması kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında banka yaşının aktif karlılık ve özsermaye karlılığını pozitif etkilediği bulunmuştur. Öz kaynaklar/Toplam Aktifler aktif karlılığı pozitif ve özsermaye karlılığını ise negatif olarak etkilediği bulunmuştur. Halka açık banka olması ROE için negatif, kamu bankası olması ROA ve ROE için negatif, Özel Karşılıklar/Toplam Krediler ROA için negatif, Banka Borçlanma Hacmi/Piyasa Borçlanma Hacmi ROE için negatif, Toplam Giderler/Toplam Gelirler ROA ve ROE için negatif, Toplam Faiz Geliri/Toplam Gelir ROA ve ROE için negatif olarak bulunmuştur.

Taşkın (2011), 1995-2009 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların performanslarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Panel veri analizini yöntem olarak kullanırken, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, net faiz marjı ve özkaynak karlılığını ele almıştır. Sonuç olarak ise bankacılık performansının daha çok mikro değişkenlerden etkilendiğini bulmuştur. Makroekonomik değişkenlerin anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Gülhan ve Uzunlar (2011), Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı sermayeli ticaret bankalarının 1990-2008 dönemi verilerini kullanarak banka karlılığını etkileyen faktörleri panel veri tekniği ile analiz etmişlerdir. Karlılık ölçütü olarak ise aktif karlılık (ROA) kullanılmıştır. Öz kaynaklar/Toplam Aktifler, Personel Giderleri/Toplam Aktifler, Likit Varlıkla /Toplam Aktifler, Menkul Kıymet / Toplam Aktifler, Takipteki krediler/Toplam krediler, Aktif büyüklüğü, enflasyon, GSYİH büyüme oranı, sektör payı ve yoğunlaşma karlılığı etkileyen bağımsız değişkenler olarak modelde yer almıştır. Sermaye, menkul değerler, GSYİH ve yoğunlaşmanın karlılığı pozitif olarak, faaliyet giderleri, likidite, takipteki krediler, büyüklük, enflasyon ve sektör payı ise karlılığı negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

İskenderoğlu vd. (2012), İMKB’ye kote 13 bankanın 2004 – 2009 yılları arasındaki çeyrek dönemlik finansal verilerini Panel Veri Havuzlanmış Regresyon Modeli ArellanoBover/Blundell-Bond sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanarak aktif karlılık ve sermaye karlılığı üzerinde belirleyici olan değişkenler analiz edilmiştir. Aktif karlılık oranı ve sermaye karlılık oranını etkileyen bağımsız değişkenler olarak bir önceki dönemdeki aktif karlılık, bir önceki dönemdeki özkaynak karlılığı, Mevduat/Özkaynak, (Mevduat + Alınan Krediler) Özkaynak, Mevduat/Toplam Aktifler, (Mevduat + Alınan Krediler)/Toplam aktifler, aktif büyüklüğü, özkaynak büyüklüğü, aktifteki artış, özkaynaktaki artış ve kurumlar vergisi oranı kullanılmıştır. Aktif karlılığı bir önceki dönemdeki aktif karlılık, aktif büyüklüğü, özkaynak büyüklüğü pozitif yönde etkilerken; Mevduat/Özkaynak, (Mevduat + Alınan Krediler)/Özkaynak, Mevduat/ Toplam Aktifler aktif karlılığı negatif olarak etkilemektedir. Sermaye karlılığını ise bir önceki dönemdeki özkaynak karlılığı, aktif büyüklüğü, özkaynak büyüklüğü, aktifteki artış, özkaynaktaki artış pozitif etkilerken; Mevduat/Özkaynak, Mevduat/Toplam Aktifler negatif olarak etkilemektedir.

Samırkaş vd. (2014), çalışmalarında Ocak 2003-Haziran 2012 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen bankalara özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenler çoklu doğrusal regresyon analizi ile sınanmıştır. Sonuç olarak bankaların Aktif Karlılığının ve Özkaynak Karlılığının; Faiz Dışı Gelirler/ Toplam Aktif ve Özkaynak/Toplam Aktif oranından pozitif etkilendiği tespit edilmiştir. Ek olarak, mevduat faiz oranlarındaki artışların Aktif Karlılık üzerinde negatif yönlü bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş (2015), çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren kamu, özel yerli ve özel yabancı sermayeli 22 ticaret bankasının 2002-2012 dönemine ait verilerini kullanarak bankaların performanslarını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla performans ölçütü olarak aktif karlılığı ve net faiz marjını kullanmıştır. Bağımlı değişkenler olarak ise Büyüklük, Sermaye, Risk Yönetimi, Gider Yönetimi, Takipteki Krediler, Likidite, Enflasyon, GSYİH Büyüme Oranı ve Yoğunlaşma analize dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre büyüklük, sermaye ve enflasyon aktif karlılık ölçütünü pozitif etkilerken, takipteki krediler negatif olarak etkilemektedir. Sermaye ve enflasyon ise net faiz marjı ölçütünü pozitif olarak etkilemektedir.

Saldanlı ve Aydın (2016), çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 23 ticaret bankasının 2004-2014 dönemlerine ilişkin verilerini kullanarak banka performansını etkileyen faktörleri panel veri analiz tekniği ile incelemişlerdir. Bu amaçla performans ölçütü olarak aktif karlılığı ve özsermaye karlılığını kullanmışlardır. Bağımlı değişkenler olarak ise Öz Sermaye Rasyosu, Likidite, Faiz Dışı Gelir, Yönetim Kalitesi ve Yönetim Giderlerini analize dahil etmişlerdir. Performans ölçütü olarak kullanılan aktif karlılığı özsermaye, faiz dışı gelir ve yönetim kalitesi pozitif etkilerken, özsermaye karlılığını faiz dışı gelir pozitif etkilemektedir.

Buğan vd. (2016), Türkiye’de faaliyet gösteren ve BIST’ te işlem gören 14 ticaret bankasının 2009-2013 dönemine ait verilerini kullanarak banka performansını etkileyen faktörleri panel veri analiz tekniği ile incelemişlerdir. Performans ölçütü olarak bağımlı değişkenler aktif karlılık ve net faiz marjı kullanılmıştır. Kaldıraç Oranı, Likidite Oranı, Faaliyet Giderleri Oranı, Kredi/Mevduat Oranı, Enflasyon, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ve Piyasa Kapitalizasyonu faktörleri ise performansını

ölçmede kullanılan bağımlı değişkenlerdir. Piyasa kapitalizasyonu aktif karlılığı pozitif etkilerken, kaldıraç oranı, Kredi/mevduat oranı negatif olarak etkilemektedir. Kullanılan bağımlı değişkenler içinde net faiz marjını pozitif etkileyen bir değişken yoktur, kaldıraç oranı, kredi/mevduat, GSYİH ve piyasa kapitalizasyonu net faiz marjını negatif olarak etkilemektedir.

Türkiye’de 2001 yılı itibari ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin uygulanan programlarla birlikte bir toparlanma sürecine girilmiştir. Buradan hareketle Sevim ve Eyüboğlu (2016) çalışmalarında, özellikle 2001 sonrası Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların performansı üzerinde etkili olan içsel belirleyiciler panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Yapılan analiz kapsamında çalışmada Borsa İstanbul’da işlem gören 13 ticari bankanın 2002-2013 dönemi mali tablo verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Aktiflerin Net Faiz Getirisi (ANFG), Kredilerden Alınan Faizler/ Ortalama Krediler (FK), Kredilerin Ortalama Getirisi (KG) ve Krediler/ Toplam Aktifler (KTA) oranlarının banka performansı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin olduğunu belirlemiştir.

Karakuş vd.(2017), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 12 yerli ve 17 yabancı sermayeli ticaret bankasının 2006-2015 dönemi verileri ile banka performansını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla panel veri analizi tekniği kullanılmıştır. Performans ölçütü olarak aktif karlılık, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı, bağımsız değişkenler olarak Kredi Büyüklüğü, Büyüklük, Öz Sermaye Rasyosu, Bilanço Dışı Yükümlülük, Likidite, Mevduatlar, Faiz Dışı Gider, Faiz Dışı Gelir ve Alınan Krediler analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre yerli sermayeli bankalarda büyüklük, özsermaye rasyosu, karşılıklar, faiz dışı gelirler aktif karlılığı pozitif yönde etkilerken, faiz dışı gelirler negatif olarak etkilemektedir. Büyüklük, özsermaye rasyosu, faiz dışı gelirler özsermaye karlılığını pozitif etkilemektedir. Özsermaye rasyosu, karşılıklar ise net faiz marjını pozitif olarak etkilemektedir. Yabancı sermayeli bankalarda ise büyüklük özsermaye karlılığını, özsermaye rasyosu aktif karlılığı, özsermaye karlılığını ve net faiz marjını pozitif etkilemektedir. Karşılıklar sadece net faiz marjını pozitif etkilerken, likidite özsermaye karlılığını, faiz dışı gelirler ise aktif karlılığı pozitif etkilemektedir.

Kırkiç (2018), çalışmasında 2002-2016 yılları arasında faaliyet gösteren ticari bankaların performansını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacı ile kullanılan

verileri panel veri modeli analiz etmiştir. Bankaların performans göstergesi olarak ortalama özkaynak karlılığı ve sermaye yeterliliği oranı, Toplam Mevduat/Toplam Aktifler, Toplam Krediler/ Toplam Aktifler, Faiz Gelirlerinin Toplamı/Toplam Aktifler, Personel Gideri ve Kıdem Tazminatı Toplamı/Toplam Aktifler, GSYİH' daki Yıllık Değişim Yüzdesi, hasıladaki yıllık değişim yüzdesi, gösterge faiz yüzdesi, bankalara uygulanan ZKO, tüketici fiyatları endeksi değişimi ve dolar kuru değişkenleri incelenmiştir. Analiz sonucunda bankaların performansını mevduatlar, toplam krediler, faiz gelirleri ve net faiz dışı gelirleri pozitif yönde etkilerken, sermaye yeterliliği oranı, diğer faaliyet giderleri ve zorunlu karşılık oranlarının negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Boran (2018), çalışmasında 2005-2016 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren 23 ticari bankanın CAMELS analizinde kullanılan değişkenler vasıtasıyla ROA, ROE ve NIM gibi karlılık değişkenleri üzerindeki etkisini analiz etmek için panel veri analiz tekniğini kullanmıştır. Elde edilen sonuçlar, tüm karlılık göstergelerinin sermaye yeterlilik oranı ve toplam maliyetlerin toplam gelirlere oranından etkilendiğini göstermektedir. Güçlü sermaye oranına sahip bankaların aktif ve öz sermaye karlılıklarının da yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, kaldıraçtaki aşırı artışın ticari bankaların karlılığında bir azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir.

5.2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Seti

Çalışmanın amacı Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat (ticari) bankaların performansını (karlılığını) etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak Türkiye'de 2019 yılı itibarıyla faaliyet gösteren 32 ticari bankadan 2005-2018 dönemi verilerine ulaşılan 23 ticari banka araştırma kapsamına alınmıştır. Bağımlı değişkenler olarak Aktif Karlılığı (ROA), Sermaye Yeterliliği (SY) ve Aktif Kalitesi (TAKRDTOKRD) değişkenleri kullanılmış olup, bağımsız değişkenler olarak da yönetim kalitesi, kazanç, likidite, kur riski, faiz riski, aktif büyüklüğü ve yaşı temsil eden değişkenler kullanılmıştır. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki panel veri regresyon analizi ile araştırılmıştır.

Tablo 5.1: Modele İlişkin Değişkenler

Değişken Türü	Değişken Adı	Hesaplanma Şekli	Temsil Özelliği
Bağımlı Değişkenler	ROA	Vergi Öncesi Kar/Toplam Aktifler	Aktif Karlılığı
	SY	Özkaynaklar/(Kredi+Piyasa+operasyonel riskler için gerekli sermaye yükümlülüğü)*12.5)	Sermaye Yeterliliği
	TAKRDTOKRD	Takipteki Krediler (Brüt)/Toplam Krediler ve Alacaklar	Aktif Kalitesi
Bağımsız Değişkenler	FGFGİ	Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	Yönetim Kalitesi
	TOGETOGİ	Toplam Gelirler/Toplam Giderler	Kazançlar
	LİAKVY	Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler	Likidite
	LİKAKTAK	Likit Aktifler/Toplam Aktif	Likidite
	YPAYPP	Yabancı Para Aktifler/Yabancı Para Pasifler	Piyasa Riskine Duyarlılık kur riski
	FGELTOPGEL	Faiz Geliri/Toplam Gelirleri	Piyasa Riskine Duyarlılık faiz riski
	TA	Toplam Aktif Büyüklüğü	Büyüklük
	YAS	Yaş	Yaşam Süresi

Analiz edilen dönemde herhangi bir kriz ya da bankacılık sektörünü topluca etkileyebilecek bir olayın bulunması analizin sağlıklı sonuçlar vermesini engellemektedir. Bundan dolayı çalışma dönemi 2005 yılından itibaren başlatılmıştır. Bunun en önemli sebebi 2000 ve 2001 krizlerini çok sert yaşayan ticari bankaların karlılık ve faaliyetlerinin dengelenmesinin yaklaşık 4 yıl almasıdır.

Çalışma kapsamında aktif olarak faaliyet gösteren 32 mevduat bankası ele alınmıştır. Ele alınan bankalar ile ilgili yeterli gözlemlerin bulunamaması, gözlemlerdeki uyumsuzluktan dolayı çalışma 23 banka ile sınırlanmıştır.

Çalışmada 2005-2018 dönemine ait yıl aralığında faaliyet gösteren, eksik gözlemi bulunmayan veri setine ulaşılabilen 23 mevduat bankası ele alınmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları işleyişleri açısından farklılık gösterdiği için araştırma dışında tutulmuşlardır. Ele alınan ticari bankalar Türk bankacılık sektöründe önemli bir yere ve paya sahip olduğundan araştırma bu alanda yapılmıştır.

Tablo 5.2: Çalışma Kapsamında Ele Alınan Bankalar

Çalışma Kapsamında Ele Alınan Bankalar		
Kuruluş Tarihi	Mevduat Bankaları	Veri Durumu
1948	AKBANK T.A.Ş.	Yeterli
1992	ALTERNATİFBANK A.Ş.	Yeterli
1996	ANADOLUBANK A.Ş.	Yeterli
1976	ARAP TÜRK BANKASI A.Ş.	Yeterli
1984	BANK MELLAT	Yetersiz
2017	BANK OF CHINA TURKEY A.Ş.	Yetersiz
1992	BURGAN BANK A.Ş.	Yeterli
1981	CITIBANK A.Ş.	Yeterli
1997	DENİZBANK A.Ş.	Yeterli
1988	DEUTSCHE BANK A.Ş.	Yeterli
1984	FİBABANKA A.Ş.	Yeterli
1982	HABİB BANK LİMİTED	Yetersiz
1990	HSBC BANK A.Ş.	Yeterli
1986	ICBC TURKEY BANK A.Ş.	Yeterli
1984	ING BANK A.Ş.	Yeterli
2013	INTESA SANPAOLO S.P.A.	Yetersiz
1984	JP MORGAN CHASE BANK NATIONAL ASSOCIATION	Yetersiz
2013	MUFG BANK TURKEY A.Ş.	Yetersiz
2011	ODEA BANK A.Ş.	Yetersiz
1987	QNB FİNANSBANK A.Ş.	Yeterli
2013	RABOBANK A.Ş.	Yetersiz
1989	SOCIETE GENERALE S.A.	Yetersiz
1953	ŞEKERBANK T.A.Ş.	Yeterli
1863	T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.	Yeterli
1981	TURKISH BANK A.Ş.	Yeterli
1986	TURKLAND BANK A.Ş.	Yeterli
1927	TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	Yeterli
1946	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	Yeterli
1938	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	Yeterli
1924	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	Yeterli
1954	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	Yeterli
1944	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	Yeterli

5.3. Panel Veri Analizi

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığında yapılan analizlerin sonuçları bu durumdan önemli ölçüde etkilenmektedir (Pesaran, 2004:1). Analiz yapılmadan önce seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının varlığının araştırılması

gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığı tespit edilen serilere yapılacak birim kök testlerinin de bu ön koşula göre belirlenmesi gerekmektedir. Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının varlığı, yatay kesit bağımlılığı yoktur boş hipotezine sahip CD testi (Pesaran 2004) ile araştırılmaktadır. CD testi hem yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük olduğunda hem de zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($N > T$, $T > N$) kullanılabilir.

Birinci nesil panel birim kök testlerinden Levin and Lin (1992, 1993), Im vd. (1997, 2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Hadri (2000) yatay kesitlerin bağımsız olduğu varsayımına dayanmaktadır (Hurlin ve Mignon, 2006:4). Yatay kesit bağımlılığına izin veren birim kök testleri ise ikinci nesil birim kök testleri olarak adlandırılmaktadır. Bai ve Ng (2001, 2004), Moon ve Perron (2004a), Phillips ve Sul (2003a), MADF (Taylor ve Sarno, 1998), SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), PANKPSS (Carrion-I Silvestre et al. 2005) ve CADF (Pesaran, 2006), Pesaran (2003), CIPS testi ve Choi (2002) testleri başlıca ikinci nesil panel birim kök testleridir.

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{ij} \Delta y_{t-j} + \sum_{j=1}^p \delta_{ij} \Delta y_{i,t-1} + e_{it}$$

eşitliğine dayanan CADF testi Pesaran (2006) ile paneli oluşturan serilerin her bir yatay kesit birimi için ayrı ayrı birim kök testini gerçekleştirebilmektedir. CADF testi, hem zaman boyutu yatay kesit boyutundan hem de yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük olduğunda kullanılabilir. Denklemdaki

$$\Delta y_{it} = y_{it} - y_{i,t-1}$$

$$\bar{y}_t = N^{-1} \sum_{i=1}^N y_{it} \quad \text{ve} \quad \Delta \bar{y}_t = N^{-1} \sum_{i=1}^N \Delta y_{it} \text{ 'dir. } t \text{ oranı } t_i(N, T) \text{ gösterilirken}$$

paneldeki her bir i .birim için CADF modeli elde edilmektedir. IPS testinin yatay kesit genelleştirilmiş hali olan CIPS testin eşitliği ise şu şekildedir:

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T)$$

CIPS istatistiğinin kritik değerleri Pesaran (2007)'de verilmiştir. Boş hipotez, paneldeki serilerin durağan olmadığı varsayımına dayanmaktadır.

5.3.1. Sabit Etkiler Modeli

Panel veri modellerinde birim etkilerin varlığında Havuzlanmış En Küçük Kareler ve önemli bir varsayımı sağlamadığı için rassal etkiler tahmincileri kullanıma uygun olmamaktadır. Bu nedenle panel veri analizlerinde tahmin yapılırken daha çok, birim etkileri ve birim etkiler ile bağımsız değişkenlerin korelasyonlu olmasına olanak sağlayan sabit etkiler modeli kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 70).

Açıklayıcı değişkenler ile hata terimleri arasındaki ilişki sabit etkiler modelinde rassaldır. Ancak açıklayıcı değişken ile birim etki arasındaki ilişki rassal değildir. Doğrusal panel veri modelinde katsayılar

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta X_{1it} + \beta X_{2it} + \dots + \beta_{Kit} X_{Kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (5.1)$$

Sabit etkili modeldeki katsayılar aşağıdaki gibidir:

$$\beta_{0it} = \beta_{0i} = \bar{\beta} + \mu_i; \quad \beta_{1it} = \beta_1; \quad \beta_{2it} = \beta_2, \dots, \beta_{Kit} = \beta_k \quad (5.2)$$

Burada μ_i model içerisinde zamanla değişmeyen birim etkileri, u_{it} ise açıklayıcı değişkenler ile hata terimlerinin ilişkisiz olduğunu gösterir. Sabit parametre hata terimi birim içerdiğinden dolayı değişmektedir. Ancak yine zamana göre sabit olan parametre birimlere göre değişmektedir (Uluğ, 2016: 26).

5.3.2. Rassal Etkiler Model

Rassal etkiler modelinde birim etki birimlere göre sabit kabul edilerek parametre olarak modele dahil edilmiştir. Rassal etkiler modelinde birim etki değişken olduğu için sabitin içerisinde değil, rassal olduğundan hata payı içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı hata terimi;

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + (u_{it} + \mu_i), \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (5.3)$$

denkleminde $V_{it} = u_{it} + \mu_i$ şeklinde elde edilebilmektedir. u_{it} hataları temsil ederken, μ_i birim hatayı, birim farklılıklarını ve sabit zaman değişmezine göre birimlerin arasındaki değişmeyi ifade etmektedir.

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + V_{it} = (u_{it} + \mu_i), \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (5.4)$$

V_{it} modelde yer alan tüm hataları temsil ediyorken, sabit zamana göre birimler arasındaki değişmeyi ve farklılıkları ifade etmektedir (Uluğ, 2016: 27).

5.4. Ampirik Analiz Sonuçları

Tablo 5.3: CIPS Test Sonuçları

Değişkenler	CIPS TEST	
	Sabitli Test-istatistiği	Sabitli&Trendli Test-istatistiği
roa	-2.582***	-2.555
sy	-3.035***	-3.274***
takrdtokrd	-2.373**	-2.311
fgefgi	-1.551	-2.020
togetogi	-2.754***	-3.241***
liakvy	-2.751***	-3.141***
likaktak	-2.419**	-2.835**
ypaypp	-2.415**	-2.901**
fgeltopgel	-2.425**	-2.546
ta	-2.006	-2.484
yas	1.285***	1.700***

Not: ***, ** ve * sırasıyla % 1, % 5 ve % 10 anlam seviyelerinde durağanlığı göstermektedir. Sabitli modeli için sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 için kritik değerler; -2.14 -2.25 ve -2.45, sabitli ve trendli modeli için sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 için kritik değerler; -2.66 -2.76 ve -2.96'dır.

Birim kök test sonuçlarına göre sadece fgefgi ve ta serilerinin hem sabitli ve hem de sabitli ve trendli modellere göre fark durağan oldukları görülmektedir. Diğer serilerin düzeyde durağan olduğuna karar verilmiştir.

Hausman Test Sonuçları

Hausman Testi H_0 hipotezi için Rassal Etkiler modelini H_1 hipotezi için ise Sabit Etkiler Modelini önermektedir. Tablo ?'de Hausman test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 5.4: Hausman Test Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Chi-Sq	Prob.
roa	108.97	0.000
sy	10.17	0.253
takrdtokrd	4.95	0.763

Roa'nın bağımlı değişken olduğu model için sabit etkiler tahmincisi etkin iken Sy ve Takrdtokrd değişkenlerinin bağımlı değişken olduğu modeller için rassal etkiler tahmincisi etkindir.

Tablo 5.5: Zaman Etkisi Test Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	F testi	Prob.
roa	2.74	0.002
	Chi-Sq	Prob.
sy	72.79	0.000
takrdtokrd	28.00	0.000

Bağımlı değişkenin Roa, Sy ve Takrdtokrd olduğu modeller için temel hipotezin birim ve zaman etki yoktur şeklinde kurulan hipotezler test edilmiştir. Test sonucunda Roa'nın bağımlı değişken olduğu model için F testi sonucu ve Sy'nın ve Takrdtokrd bağımlı değişkenlerinin olduğu modeller için ki-kare testi sonucunda temel hipotezi reddedilmekte ve bütün modeller için hem birim hem de zaman etkilerinin mevcut olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 5.6: Değişen Varyans Test Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Chi-Sq	Prob.		
roa	8349.13	0.000		
	(Prob)	%1	%5	%10
sy	0.000	0.000	0.000	0.000
takrdtokrd	0.000	0.000	0.000	0.000

Not: Sy ve takrdtokrd bağımlı değişkenleri için Breusch-Pagan LM testi için % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık seviyelerinde kritik değerler sırasıyla 5.28, 3.15 ve 4.18'dir.

Roa'nın bağımlı değişken olduğu model için değişen varyans analiz edildiğinde değişen varyansın olmadığını öne süren temel hipotez ki-kare test sonucuna göre reddedilmekte ve modelde değişen varyans olduğuna karar verilmektedir. Sy ve Takrdtokrd bağımlı değişken olduğu modeller için değişen varyans analiz edildiğinde değişen varyansın olmadığını öne süren temel hipotez Breusch-Pagan LM test sonucuna göre reddedilmekte ve modelde değişen varyans olduğu sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak tüm bağımlı değişkenler için modelde değişen varyans sorununun mevcut olduğuna karar verilmiştir. Bu sorun için roa ve ys

bağımlı değişkenleri için değişen varyansa dirençli tahminci olan Huber, Eicker ve White Tahmincisi tercih edilmiştir. Öte yandan takrdtokrd bağımlı değişkeni için modelde değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının mevcut olduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle takrdtokrd bağımlı değişken için dirençli tahminci, Parks - Kmenta (FGLS / Esnek genelleştirilmiş EKK tahmincisi) tahmincisi tercih edilmiştir.

Tablo 5.7: Birimler Arası Korelasyon

Bağımlı Değişkenler	Pesaran	Friedman	Frees
roa	0.868 (0.385)	17.988 (0.649)	2.230 (0.390)
sy	0.868 (0.385)	17.988 (0.649)	2.230 (0.390)
takrdtokrd	1.875 (0.060)	28.238 (0.133)	1.603 (0.390)

Roa ve sy değişkenleri için birimler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur şeklinde kurulan temel hipotez Pesaran, Friedman ve Frees testlerine göre reddedilememektedir. Öte yandan takrdtokrd değişkeni için birimler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur şeklinde kurulan temel hipotez, Friedman ve Frees testlerine göre reddedilememekte ancak Pesaran testine göre reddedilmektedir.

Tablo 5.8: Otokorelasyon Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Modified Bhargava et al. Durbin-Watson	Baltagi-Wu LBI
roa	1.174	1.652
sy	1.064	1.517
takrdtokrd	0.740	1.409

Otokorelasyon için Modified Bhargava et al. Durbin-Watson testi ile Baltagi-Wu LBI testlerinden yararlanılmıştır. Her iki test sonucuna göre tüm bağımlı değişkenler için modelde otokorelasyon sorununun mevcut olmadığı görülmüştür

Tablo 5.9: EKK Sonuçları

	Roa (Sabit Etkiler)	Sy (Rassal Etkiler)	Takrdtokrd (FGLS)
fgefgi	-0.003 (0.132)	-0.000 (0.980)	-0.002 (0.000)***
togetogi	0.044 (0.001)***	-0.020 (0.697)	0.000 (0.770)
liakvy	0.011 (0.083)*	0.005 (0.840)	-0.029 (0.000)***
likaktak	-0.034 (0.002)***	0.264 (0.001)***	0.018 (0.000)***
ypaypp	0.000 (0.924)	-0.061 (0.273)	0.006 (0.031)**
dfgeltopgel	0.002 (0.891)	0.021 (0.654)	0.001 (0.623)
dta	-0.025 (0.685)	-1.217 (0.008)***	-0.358 (0.000)***
dya	-0.206 (0.000)***	0.005 (0.743)	-0.018 (0.000)***
Prob	0.000	0.000	0.000

$$Roa_{it} = \beta_0 + \beta_1 fgefgi_{it} + \beta_2 togetogi_{it} + \beta_3 liakvy_{it} + \beta_4 likaktak_{it} + \beta_5 lypaypp_{it} + \beta_6 dfgeltopgel_{it} + \beta_7 dta_{it} + \beta_8 dyas_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$Sy_{it} = \beta_0 + \beta_1 fgefgi_{it} + \beta_2 togetogi_{it} + \beta_3 liakvy_{it} + \beta_4 likaktak_{it} + \beta_5 lypaypp_{it} + \beta_6 dfgeltopgel_{it} + \beta_7 dta_{it} + \beta_8 dyas_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$Takrdtokrd_{it} = \beta_0 + \beta_1 fgefgi_{it} + \beta_2 togetogi_{it} + \beta_3 liakvy_{it} + \beta_4 likaktak_{it} + \beta_5 lypaypp_{it} + \beta_6 dfgeltopgel_{it} + \beta_7 dta_{it} + \beta_8 dyas_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

ROA'nın bağımlı değişken olduğu model için togetogi, liakvy, likaktak ve yas değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bankaları aktif karlılığı, toplam gelir / gider dengesi tarafından ve likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı tarafından pozitif şekilde etkilenmektedir. Diğer taraftan likit aktiflerin / toplam aktiflere oranı tarafından ve banka yaşı tarafından negatif etkilenmektedir.

SY'nin bağımlı değişken olduğu model için likaktak ve ta değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ile toplam aktif büyüklüğü, bankaların sermaye yeterlilik oranlarını pozitif şekilde etkilenmektedir.

Son olarak takrdtokrd değişkeninin bağımlı değişken olduğu model için fgefgi, liakvy, likaktak ypaypp, ta ve yas serilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz gelir/gider dengesinden, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerinden ve toplam aktif büyüklüğünden negatif şekilde etkilendiği likit aktiflerin toplam aktiflere oranından yabancı para cinsi aktif/pasif dengesinden ve banka yaşından pozitif şekilde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Finansal sistemin önemli bir yapı taşı olan bankacılık sektörü ülke ekonomilerinin lokomotifi olarak değerlendirilmektedir. Bankalar finansal sistemin en önemli kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda finansal sistemin önemli bir aktörü olarak kabul edilen bankaların mali ve ekonomik sistem içerisinde sağlıklı bir yapıda faaliyetlerini gerçekleştirmesi önem arz etmektedir. Çünkü ekonomik ve finansal sistemlerde meydana gelebilecek bir kriz bankacılık sektörünü doğrudan etkileyecek ve bu nedenle ekonomik gelişmenin önünde engeller oluşturacaktır. Bankaların faaliyetlerini devam ettirmeleri ve büyümeleri için ise kar elde etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle bankaların karları amaçlarına uygun bir biçimde olması ve bankaların elinde bulunan kaynaklarla ne ölçüde kar elde ettiğinin değerlendirilmesi bankaların varlığının devam ettirilmesi bakımından gereklilik taşımaktadır.

Türkiye'deki finansal sistem içinde bankacılık sektörü ağırlıklı bir paya sahip olarak önemini korumaktadır. Son yıllarda banka dışı finansal kurumların sayısında ve büyüklüğünde artış olmasına rağmen finansal sistem içindeki toplam aktiflerin yaklaşık %90'ı bankacılık sektörüne aittir. Bu nedenle, bankacılık sektörünün yapılanması, işleyişi ve sürdürülebilir bir yapıda olması gerek ekonomik büyüme gerekse finansal piyasaların istikrarı açısından son derece önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren 23 mevduat bankasının 2005-2018 yıllarını kapsayan dönem için bankaların performansını (karlılığı) etkileyen faktörler panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada üç farklı model kurulmuş olmakla birlikte bu modellerde kullanılan bağımlı değişkenler aktif karlılık (ROA), sermaye yeterliliği (SY) ve aktif kalite (TAKRTOKRD)'dir. Bağımsız değişkenler ise yönetim kalitesi, kazanç, likidite, kur riski, faiz riski, aktif büyüklüğü ve yaşı temsil eden değişkenler kullanılarak bağımlı değişken üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ilk olarak serilerin durağan olup olmadıkları CIPS birim kök testi yardımıyla araştırılmıştır. Birim kök testi sonuçları yönetim kalitesi ve büyüklüğü temsil eden serilerin hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerde birinci farkı alındığında durağan oldukları bunların dışında kalan diğer serilerin ise tüm modellerde düzeyde durağan olduklarını göstermektedir. Sonrasında modelin sabit etkiler modeli

ile mi yoksa rassal etkiler modeli ile mi kurulacağına karar verebilmek için Hausman testi yapılmıştır. Aktif karlılığın bağımlı değişken olduğu model sabit etkiler modelinin uygun olduğunu gösterirken sermaye yeterliliği ve aktif kalitenin bağımlı değişken olduğu modeller rassal etkiler tahmincisini önermektedir. Bir sonraki adımda birim ve zaman etkisi araştırılmıştır. Test sonucunda tüm modeller için hem birim hem de zaman etkilerinin mevcut olduğu sonucuna varılmıştır. Sonraki aşamada ise değişen varyans, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyonun varlığı incelenmiştir. Değişen varyansın araştırıldığı tüm bağımlı değişkenlerdeki model sonuçları değişen varyans sorununun olduğu yönünde sonuca varılmıştır. Seriler arasında yatay kesit varlığının araştırıldığı model sonuçlarında ise aktif kalitenin bağımlı değişken olduğu model yatay kesit olmadığını ileri sürerken aktif karlılık ve sermaye yeterliliği bağımlı değişkenlerinin olduğu modeller ise yatay kesitin varlığına işaret etmektedir. Otokorelasyon sorununun varlığının araştırıldığı tüm modellerde otokorelasyonun mevcut olmadığı yönünde sonuç bulunmuştur. Son olarak ise değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı üç farklı model kurularak EKK yöntemi ile incelenmiştir. Üç modelin sonuçları aşağıda açıklanmaktadır.

Aktif karlılığın bağımlı değişken olduğu model için kazançlar, likit aktifler/kısa vadeli yükümlülükler, likit aktifler/toplam aktif ve yaş değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucun varılmıştır. Bankaları aktif karlılığı, toplam gelir / gider dengesi tarafından ve likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı tarafından pozitif şekilde etkilenmektedir. Öte yandan likit aktiflerin / toplam aktiflere oranı tarafından ve banka yaşı tarafından negatif etkilenmektedir.

Sermaye yeterliliğinin bağımlı değişken olduğu model için likit aktifler/toplam aktif ve toplam aktif büyüklüğü değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ile toplam aktif büyüklüğü, bankaların sermaye yeterlilik oranlarını pozitif şekilde etkilemektedir.

Son olarak aktif kalite değişkeninin bağımlı değişken olduğu model için yönetim kalitesi, likit aktifler/kısa vadeli yükümlülükler, likit aktifler/toplam aktif, piyasa riskine duyarlılık kur riski, toplam aktif büyüklük ve banka yaşı serilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Takipteki kredilerin toplam kredilere

oranı, faiz gelir/gider dengesinden, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerinden ve toplam aktif büyüklüğünden negatif şekilde etkilendiği likit aktiflerin toplam aktiflere oranından yabancı para cinsi aktif/pasif dengesinden ve banka yaşından pozitif şekilde etkilendiği kanısına varılmıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi bankacılık sektörü Türkiye’de de toplam ekonomik faaliyetlerin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Finansal sistem ile reel ekonomi arasında köprü olma vazifesi üstlenen bankalar, kendi iç işleyişinin verimliliği açısından son derece önemli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle çalışmadan da hareketle Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan ticari bankalara daha verimli ve düşük maliyetle çalışmalarını sürdürmeleri ve kur riski almamaları gibi öneriler sunulabilir.

KAYNAKÇA

Aka, K. (2019). Banka Karlılığının Belirleyicileri: Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankaları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(3), 21-39.

Andoh, S. K. (2014). *Essentials of Money, banking and financial intitutions: with applications to the developing World.*, USA: Lexington Books.

Arıcan, E., Tanınmış Yücememiş, B. ve Alkan, U. (2016). *Finansal sistem ve bankacılık*, (Ed.) Seyfettin Erdoğan ve Ayfer Gedikli, *Türkiye ekonomisinin dönüşümü 2000'li yıllarda Türkiye ekonomisi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Bai, J. and Ng, S. (2001). A panic attack on unit roots and cointegrationî. *Mimeo. Boston College, Department of Economics.*

Bai, J. and Ng, S. (2004), A panic attack on unit roots and cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1178.

Barros, C. P. Ferreira, C. Ve Williams, J. (2007). Analysing the determinants of performance of best and worst European banks: A mixed logit approach. *Journal of Banking & Finance*, 31(7), 2189-2203.

BDDK <https://www.bddk.org.tr/Hakkimizda/Misyon-ve-Vizyon/10> Erişim Tarihi: 17.10.2019

Boran, A. (2018). *Türkiye'de faaliyet gösteren ticaret bankalarının karlılığını etkileyen içsel faktörler: 2005-2016 yılları arası panel veri analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Breuer, J. B. Mcknown, R. ve Wallace, M. (2002). Series-specific unit root test with panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5): 527-546.

Carrion-i S. J.L. Barrio-Castro, T.D. ve Lopez-Bazo, E. (2005). Breaking the panels: An application to the gdp per capita. *Econometrics Journal*, 3,159-175.

Choi, I. (2001). Unit root tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20, 249-272.

Choi, I. (2002). Combination unit root tests for cross-sectionally correlated panels. *Mimeo. Hong Kong University of Science and Technology*.

Dietrich, A. ve Wanzenried, G. (2010). Determinants of bank profitability before and during the crisis: evidence from Switzerland. <https://ssrn.com/abstract=1370245> Erişim Tarihi: 01.05.2019.

Doğan, E. (2017). *Banka ve bankacılık kavramları*. (Ed.) Feridun Kaya, *Bankacılık*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Erdem, E. (2012). *Para banka ve finansal sistem*. 4. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Ertay, H. İ. (2014). *Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.

Günel M. (2007). *Para banka ve finansal sistem*. 2. Baskı, Ankara: Yeni Dönem Yayınları.

Güneş, N. (2015). Banka kârlılığının belirleyicileri: 2002-2012 dönemi Türk mevduat bankaları üzerine bir inceleme. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 20(3), 265-282.

Güney, A. (2017). *Bankacılık sektörünü düzenleyen ve denetleyen otoriteler*. (Ed.) Feridun Kaya, *Bankacılık*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Gürkan, S. (2018). *Finansal kurumlar*, (Ed.) Durmuş Çağrı Yıldırım ve Emrah İsmail Çevik, *Para bankacılık ve finansal sistem*, Bursa: Ekin Yayınları.

Gürtuna, S. M. (2007). *Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi ve reel kesime etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *The Econometrics Journal*, 3(2), 148-161.

Hurlin, C. & Mignon, V. (2006). Second generation panel unit root tests. <https://halshs.archivesouvertes.fr/halshs-00159842/document>, Erişim Tarihi: 01.05.2019.

Im, K. Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (1997), Testing for unit roots in heterogeneous panels. *University of Cambridge*.

Im, K.S., Pesaran, M.H., ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels, *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.

İçöz, A. (2018). *Bankacılık ve finansal kurumlar yönetimi*. (Ed.) Durmuş Çağrı Yıldırım ve Emrah İsmail Çevik, *Para bankacılık ve finansal sistem*, Bursa: Ekin Yayınları.

İskenderoğlu, Ö. Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk bankacılık sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 291-311.

Karakuş, R., Zor, İ. ve Küçük, Ş. (2017). Ticari bankalarda karlılığın içsel belirleyicileri: yerli ve yabancı sermayeli bankalarda karşılaştırmalı analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62, 379-398.

Karlık, R. (2004). Türkiye ekonomisi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kırcı, B. (2018). *Geleneksel ve geleneksel olmayan para politikası stratejilerinin etkinliğinin karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Kırkiç, F. B. (2018). *Türk bankacılık sisteminde banka performansını etkileyen faktörler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Kosmidou, K. (2008). The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration. *Managerial Finance*, 34(3), 146-159.

Levin, A. ve Lin, C.F. (1992). Unit root test in panel data: asymptotic and finite sample properties. *University of California at San Diego, Discussion Paper* 92-93.

Levin, A. ve Lin, C.F. (1993). Unit root test in panel data: new resultsî, *University of California at San Diego, Discussion Paper* 93-56.

Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35, 688-726.

Maddala, G.S. ve Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple testi. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 631-652.

Mishkin Frederic S. (2000). *Finansal piyasalar ve kurumlar*, 1. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Moon, H. R. ve Perron, B. (2004a), Testing for a unit root in panels with dynamic factors. *Journal of Econometrics*, 122, 81-126.

Okay, G. (2017). *Temel bankacılık hizmet ve ürünleri*. (Ed.) Feridun Kaya, *Bankacılık*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2013). *Para politikası*. 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Öçal, T. ve Çolak Ö. F. (1988). *Para banka*. 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Önder, T. (2005). *Para politikası: araçları, amaçları ve Türkiye uygulaması*. (Uzman Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

Özkan, T. (1999). Ulusal ve uluslararası bankacılıkta rekabet. *İktisat Dergisi*, 387, 40-44.

Özkan, T. ve İpekten, O. B. (2012). İnternet bankacılığı kullanımını etkileyen faktörler: Atatürk üniversitesi personeli üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 647-664.

Parasız, İ. (2005). Para banka ve finansal piyasalar, 8. Baskı, İstanbul: Ezgi Kitabevi.

Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de katılım bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 296-324.

Pesaran, H.M. (2003). A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence, *Mimeo, University of Southern California*.

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No. 0435*.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265-312.

Pesaran, M. H (2006). A simple panel unit root test in the presence of crosssection dependency. *Cambridge Working Papers in Economics*, 0346.

Phillips, P.C.B. ve Sul, D. (2003a), Dynamic panel estimation and homogeneity testing under cross section dependence. *Econometrics Journal*, 6(1), 217-259.

Reis, Ş. G. Yunus K. ve Buğan M. F. (2016). Banka karlılığını etkileyen faktörler: Türkiye örneği. *Journal of Accounting & Finance*, 72.

Saldanlı, A. ve Aydın, M. (2016). Bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile incelenmesi: Türkiye örneği. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (24), 1-9.

Samırkaş, M. C. Evcı, S. ve Ergün, B. (2014). Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 117-134.

Sevim, U. ve Eyüboğlu, K. (2016). Ticari banka performansının içsel belirleyicileri: borsa İstanbul örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2), 211-223.

Staikouras, C. K. ve Wood, G. E. (2004). The determinants of European bank profitability. *International Business & Economics Research Journal*, 3(6), 57-68.

Sufian, F. ve Habibullah, S. (2009). Bank specific and macroeconomic determinants of bank profitability: empirical evidence from the China banking sector. *Frontiers of Economics in China*, 4(2), 274-291.

Sümer, G. (2016). Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi ve ab bankacılık sektörü ile karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.

Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.

Tatoğlu Yerdelen, F. (2013). *İleri panel veri analizi*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Taylor, M.P. ve Sarno, L. (1998). The behavior of real exchange rates during the post-Bretton Woods period. *Journal of International Economics*, 46, 281-312.

TCMB (1970). *1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu*.

TCMB (2018c). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş. Esas Mukavelesi*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş.

Türkiye Bankalar Birliği (2008). *50. yılında Türkiye bankalar birliği ve Türkiye’de bankacılık sistemi, 1958-2007*. İstanbul: G.M. Matbaacılık.

Uluğ, M. (2016). *Parasal aktarım mekanizması ve türk bankacılık sektöründe kredi kanalının belirleyicileri: panel veri analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Ulusoy, T. (2017). *Bankacılıkta risk yönetimi*, (Ed.) Feridun Kaya, *Bankacılık*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Yıldırım, O. (2004). Türk bankacılık sektörünün temel sorunları ve sektörde yaşanan mali riskler. *Dış Ticaret Dergisi*, 30, 1-13.